

WORKING PAPER č. 16/2010

SEKTOROVÁ ANALÝZA VÝVOJE ČESKÉ EKONOMIKY

Vojtěch Spěváček

prosinec 2010

Řada studií Working Papers Centra výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky je vydávána s podporou projektu MŠMT výzkumná centra 1M0524.

ISSN 1801-4496

Abstract: Sector Analysis of the Czech's Economy Development

The paper contains the analysis of the behaviour of basic institutional sectors of the Czech economy (non-financial corporations, financial institutions, general government and households) and their impact on macroeconomic development. The starting point of the analysis is the system of national accounts which comprises sector accounts showing the value added in the sectors concerned and indicating how in the process of primary and secondary distribution their disposable income is created. Large proportion of disposable income is spent on consumption and the remaining part represents savings. The gap between savings (modified by capital transfers) and gross capital formation (investment) determines the need of individual sectors for their financing (net lending/borrowing) and macroeconomic balance of the country. In the case of the sector of non-financial corporations which produces the overwhelming part of goods and services on market principles, the analysis is focused on the profit share and the rate of investment. For government institutions which provide goods and services on non-market principle, the most important indicator is net lending/borrowing. The key importance for households has the creation of disposable income and its utilization on consumption and saving. All these relationships and indicators are analysed in the case of the Czech Republic for the period 2000–2009. International comparison of basic indicators characterising sector behaviour is enabled by European sector accounts.

Abstrakt: Sektorová analýza vývoje české ekonomiky

Studie se zabývá analýzou chování základních institucionálních sektorů české ekonomiky (nefinanční podniky, finanční instituce, vládní instituce a domácnosti) a jejich vlivem na makroekonomický vývoj. Východiskem analýzy je systém národních účtů, jehož významnou součástí jsou sektorové účty, které vycházejí z přidané hodnoty zboží a služeb vytvořené v příslušném sektoru. Dále se pak zabývají tím, jakým způsobem se v procesu prvotního a druhotného rozdělení vytváří jejich disponibilní důchod, který je užit na spotřebu a úspory. Ze vztahu úspor (modifikovaných kapitálovými transfery) a hrubé tvorby kapitálu (investic) je možné zjistit schopnost či potřebu financování jednotlivých sektorů (čisté půjčky/výpůjčky), které významně ovlivňují makroekonomickou rovnováhu země. U sektoru nefinančních podniků, který produkuje převážnou část zboží a služeb na tržním principu, se analýza soustřeďuje na míru zisku a investic. U vládních institucí, které poskytují veřejné statky na netržním principu a přerozdělují důchod, je pozornost zaměřena na čisté půjčky/výpůjčky. Pro sektor domácností je klíčová tvorba disponibilního důchodu a jeho použití na spotřebu a úspory. Všechny tyto vztahy jsou analyzovány v případě České republiky za období 2000–2009. Mezinárodní srovnání základních

Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky
Research Centre for Competitiveness of Czech Economy

ukazatelů charakterizujících chování sektorů je umožněno existencí Evropského systému sektorových účtů.

Recenzoval: Ing. Jan Klacek, CSc.

1. ÚVOD

Makroekonomická analýza poskytuje globální pohled na vývoj národního hospodářství, který se opírá o základní makroekonomické agregáty charakterizující procesy výroby, rozdělování, financování, spotřeby a akumulace. Soustřeďuje se na objasnění ekonomického růstu a makroekonomické rovnováhy. Národní hospodářství je však složitý organismus a pro jeho hlubší pochopení potřebujeme analyzovat i jeho strukturální charakteristiky. Jedním z možných přístupů je sektorová analýza vycházející z účtů základních institucionálních sektorů ekonomiky, které poskytují ucelený popis různých na sebe navazujících procesů počínaje tvorbou důchodů, jejich rozdělováním a užitím až po finanční a nefinanční akumulaci. Obsahují rovněž rozvahy zachycující zásobu aktiv, pasiv a čisté jmění. Význam sektorových účtů, které umožňují analyzovat finanční stabilitu a rovnováhu sektorů, vzrostl v posledních letech v důsledku celosvětové recese, mezi jejíž hlavní příčiny patřila finanční krize a globální makroekonomická nerovnováha.

Studie si klade za cíl ukázat možnosti využití sektorových účtů při analýze vývoje národní ekonomiky i při mezinárodním srovnávání. Prezentuje analytický rámec, v němž je možné komplexně hodnotit a srovnávat vývoj základních institucionálních sektorů v ekonomice. Tento rámec vychází ze soustavy národního účetnictví, která rozlišuje sektory podle jejich cílů, zdrojů a funkcí. Práce má převážně metodický charakter, avšak obsahuje i analýzu sektorové struktury české ekonomiky. Druhá a třetí kapitola je metodická a uvádí základní metodologická východiska a posloupnost sektorových účtů. Další kapitoly jsou analytické a hodnotí význam základních sektorů v české ekonomice a procesy tvorby, rozdělení a užití důchodů v sektoru nefinančních podniků, vládních institucí a domácností. Studie analyzuje pouze tokové účty a nezabývá se rozvahami institucionálních sektorů.

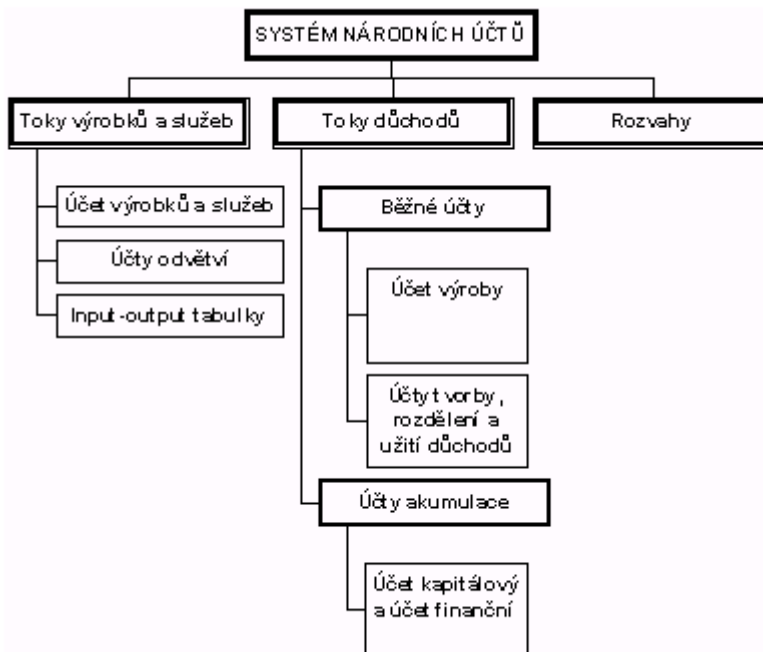
2. NÁRODNÍ ÚČTY JAKO VÝCHODISKO SEKTOROVÉ ANALÝZY

Národní účetnictví je oblastí statistiky, která se velmi rychle rozvíjela v celém poválečném období. Souviselo to s významem komplexních statistických informací o vývoji národního hospodářství jako celku, ale i jeho jednotlivých sektorů, odvětví a oblastí, které byly nezbytné pro makroekonomickou analýzu a hospodářskou politiku. Postupující internacionalizace a globalizace vyžadovala nejen relativně spolehlivé informace o širokém spektru ekonomických aktivit uvnitř země, ale též o transakcích země s okolním světem. Zdrojem takovýchto informací se stal systém národních účtů, který se postupně zdokonaloval a rozvíjel tak, aby mohl poskytovat úplnější a kvalitnější informace o stavu a vývoji makroekonomiky. Významná se stala mezinárodní

srovnatelnost systému národního účetnictví, která byla prohloubena posledními revizemi v roce 1993 a 2008, na kterých se podílely orgány OSN, Komise evropských společenství (její statistický úřad EUROSTAT), Mezinárodní měnový fond, OECD, Světová banka a národní statistické orgány. Česká republika používá systém národních účtů Evropské unie známý jako **ESA 1995** (The European System of Accounts 1995). Jde vlastně o modifikovanou verzi mezinárodně používaného **SNA 1993** (System of National Accounts). Významné změny, které probíhaly v posledních letech ve světové ekonomice, jako je postupující globalizace a internacionalizace, inovace v oblasti finančních transakcí a produktů, stárnutí obyvatelstva či potřeba harmonizace národních účtů s platební bilancí a veřejnými financemi, vedly k další revizi národního účetnictví pod patronací OSN, která nese označení **SNA 2008**. Předpokládá se, že tato nově revidovaná soustava národních účtů bude postupně zaváděna mezi lety 2012–2014. Revize národních účtů EU by měla následovat s označením **ESA 2011**.

Transakce, které probíhají v národním hospodářství, jsou zachyceny na dvou druzích účtů: běžné účty a účty akumulace (viz obrázek 1). Každý **běžný účet** je uzavřen bilanční položkou definovanou jako rozdíl mezi celkovými zdroji a celkovým užitím. Tato položka se přenáší do dalšího účtu. **Účty akumulace** (kapitálový a finanční účet) zachycují čisté pořízení nefinančních a finančních aktiv a vzniklé čisté závazky. Navazují tak na **rozvahy**, které zaznamenávají hodnotu aktiv a pasiv (stavové veličiny) k určitému časovému okamžiku.

Obrázek č. 1: Soustava účtů podle ESA 1995

Zdroj: UN (1993), vlastní úprava.

Zkoumání hospodářského vývoje se nemůže omezit na národní hospodářství jako celek, protože ekonomická aktivita se odehrává v rámci individuálních subjektů, které mají různé cíle, funkce i zdroje. Soustava národního účetnictví jako základní metodologické východisko makroekonomické analýzy se proto snaží prohloubit pochopení toho, co se odehrává v ekonomice tím, že sleduje hospodářské procesy (výroba, rozdělování, směna, spotřeba, akumulace) nejen na úrovni celého národního hospodářství, ale i uvnitř širších celků sdružujících jednotky podobného charakteru. Analýza procesu výroby se zpravidla zaměřuje na analýzu technicko-ekonomických vztahů. K tomuto účelu je vhodné sdružovat **místní činnostní jednotky** a jednotky s homogenní produkcí do odvětví, která se zabývají stejným nebo podobným druhem činnosti (tak vznikají odvětvové klasifikace ekonomických činností). K analýze důchodových, kapitálových a finančních transakcí a s nimi spojených toků je důležité sdružovat **institucionální jednotky**¹ do širších skupin

¹ Evropský systém účtů (ESA 1995) vymezuje rezidentskou institucionální jednotku tak, že musí mít samostatnost v rozhodování týkající se její základní

umožňujících analýzu ekonomického chování (tak vznikají institucionální sektory a subsektory). Jejich vymezení je komplikované, protože jde o statisíce subjektů, které je nezbytné slučovat do širších celků. Institucionální sektory musí sdružovat hospodářské jednotky s podobnými charakteristikami a obdobným chováním.

Každý ekonomický subjekt (institucionální jednotka), který se zúčastňuje hospodářského života (podnik, banka, farma, škola, nemocnice, domácnost atd.), musí být přiřazen k některému institucionálnímu sektoru, podle nichž se pak sestavují hlavní účty. ESA 1995 rozeznává 5 domácích (rezidentských) institucionálních sektorů (viz box č. 1), které představují národní hospodářství. To je definováno ve vztahu k rezidentským jednotkám.²

Box č. 1 - Klasifikace institucionálních sektorů a subsektorů

Národní hospodářství celkem (S.1)

Nefinanční podniky (S.11)

Finanční instituce (S.12)

Vládní instituce (S.13)

Domácnosti (S.14)

Neziskové instituce sloužící domácnostem (S.15)

Nerezidenti (S.2)

Nefinanční podniky:

Veřejné nefinanční podniky (S.111)

Národní soukromé nefinanční podniky (S.112)

Nefinanční podniky pod zahraniční kontrolou (S.113)

Finanční instituce:

Centrální banka (S.121)

Ostatní měnové finanční instituce (S.122)

Ostatní finanční zprostředkovatelé (S.123)

Finanční pomocné instituce (S.124)

Pojišťovny a penzijní fondy (S.125)

Vládní instituce:

Ústřední vládní instituce (S.1311)

Národní vládní instituce (S.1312)

Místní vládní instituce (S.1313)

Fondy sociálního zabezpečení (S.1314)

Institucionální sektory se od sebe liší různými cíli, funkcemi i zdroji, s nimiž disponují:

funkce a dále musí vést úplnou sestavu účtů nebo nemusí nezbytně vést úplnou sestavu účtů, ale musí mít samostatnost v rozhodování (domácnosti).

² Jednotka je rezidentskou jednotkou země, pokud je její zájem soustředěn na ekonomickém území této země (působí po dobu jednoho či více roků). Rezidentskými jednotkami jsou proto i podniky pod zahraniční kontrolou. Národní hospodářství není tedy tvořeno pouze národními společnostmi a slovo národní není zcela přesné.

- **nefinanční podniky**, kterými mohou být podniky soukromé, veřejné a podniky pod zahraniční kontrolou, vytvářejí převážnou část výrobků a služeb pro trh za účelem dosahování zisku;
- **finanční instituce** se převážně zabývají tržními finančními operacemi. Jejich specifickou funkcí je shromažďování a rozdělování volných peněžních prostředků a též i pojišťování, kde se přeměňuje individuální riziko na kolektivní. Patří sem centrální banka, soukromé i veřejné finanční instituce, pojišťovny a penzijní fondy (včetně finančních institucí, pojišťoven a penzijních fondů pod zahraniční kontrolou);
- **vládní instituce** poskytují veřejné statky a služby na netržním základě (zdarma či za ceny, které nekryjí plně náklady). Další funkcí vládního sektoru je přerozdělování národního důchodu. Patří sem vládní organizace, státní a místní správa a fondy sociálního zabezpečení spravované státem;
- **soukromé neziskové instituce** sloužící domácnostem poskytují některé služby domácnostem na netržním základě;
- **sektor domácností** plní v ekonomice řadu funkcí. Především realizuje konečnou spotřebu a klasické domácnosti jsou chápány většinou jako spotřebitelé. Dále poskytuje práci a je příjemcem pracovních důchodů. Do sektoru domácností jsou z praktických důvodů zahrnuti i drobní výrobci podnikající podle živnostenského zákona a nezapsaní v obchodním rejstříku, kteří vytváří nezanedbatelnou část HDP. Zpravidla bývá i zdrojem úspor nezbytných k financování investic.

3. STRUKTURA SEKTOROVÝCH ÚČTŮ

Sektorové účty mají podobnou logiku jako konsolidované účty za celé národní hospodářství a jsou sestavovány ve formě úplné posloupnosti účtů (účet výroby, účet tvorby důchodů, účet rozdělení prvotních důchodů, účet druhotného rozdělení důchodů, účet znovurozdělení naturálních důchodů, účet užití důchodů, účty akumulace a finanční účty). Vymezení a odlišení institucionálních sektorů je v logice národního účetnictví významné, protože většina účtů zachycujících toky důchodů od výroby, v níž se generují prvotní důchody, až po konečné rozdělení a užití důchodů je konstruována jako účty sektorové. Tyto účty umožňují analyzovat ekonomický pohyb v hlavních sektorech a subsektorech ekonomiky. V souhrnu je možné říci, že sektorové účty vycházejí z přidané hodnoty zboží a služeb vytvořené v příslušném sektoru a dále pak se zabývají tím, jakým způsobem se v procesu prvotního a druhotného rozdělení vytváří jejich disponibilní důchod, který je užit na spotřebu a úspory. Ze vztahu úspor (modifikovaných kapitálovými transfery) a hrubé tvorby kapitálu (investic) je možné zjistit schopnost či potřebu financování jednotlivých

sektorů (čisté půjčky/výpůjčky, které významně ovlivňují makroekonomickou rovnováhu země). Přehled vztahů mezi jednotlivými účty dává tabulka č. 1.

Tabulka č. 1: Posloupnost sektorových účtů podle ESA 1995

	Užití	Zdroje
Účet výroby	Mezispotřeba	Produkce
	Hrubá přidaná hodnota	
Účet tvorby důchodů	Náhrada zaměstnancům	Hrubá přidaná hodnota
	Spotřeba fixního kapitálu	
	Čistý provozní přebytek	
Účet prvotního rozdělení		Čistý provozní přebytek
		Náhrady zaměstnancům
	Důchod z vlastnictví	Důchod z vlastnictví
	Čistý národní důchod	
Účet druhotného rozdělení		Čistý národní důchod
	Běžné daně z důchodu a jmění	Běžné daně z důchodu a jmění
	Sociální dávky a příspěvky	Sociální dávky a příspěvky
	Ostatní běžné transfery	Ostatní běžné transfery
	Čistý disponibilní důchod	
Účet užití disponibilního důchodu	Konečná spotřeba	Čistý disponibilní důchod
	Čisté úspory	
Kapitálový účet	Tvorba hrubého kapitálu	Čisté úspory
	Spotřeba fixního kapitálu (minus)	Kapitálové transfery
	Čisté půjčky/výpůjčky	
	Aktiva	Pasiva
Finanční účet	Měnové zlato a SDR	Měnové zlato a SDR
	Oběživo a vklady	Oběživo a vklady
	Cenné papíry jiné než účasti	Cenné papíry jiné než účasti
	Půjčky	Půjčky
	Účasti	Účasti
	Pojistné technické rezervy	Pojistné technické rezervy
	Ostatní pohledávky a závazky	Ostatní pohledávky a závazky
		Čisté půjčky/výpůjčky

Účet výroby je výchozím účtem ve skupině účtů zachycujících důchodové toky sektorů. Vyplývá to z postavení výroby v ekonomickém procesu, protože ta je určující pro tvorbu důchodů, spotřebu i akumulaci. Zachycuje transakce vztahující se k výrobě. Zdroje jsou dány celkovou produkcí a užití obsahuje mezispotřebu. Bilanční položkou a základním ukazatelem tohoto účtu je hrubá přidaná hodnota (HPH).³ Hrubý domácí produkt (HDP) se liší od součtu hrubých přidaných hodnot sektorů o daně z produktů (ty se přičítají) a dotace (ty se odečítají). Důvodem je převod základních cen, v nichž se vyjadřuje HPH, do kupních cen, v nichž je počítán HDP.

Účet tvorby důchodů ukazuje tvorbu prvotních důchodů sektorů a umožňuje hodnotit vliv práce (náhrady zaměstnancům), státu (daně na produkci a dovoz) a kapitálu (provozní přebytek) na tvorbu HDP. Provozní přebytek je vyrovnávací položkou tohoto účtu. V případě výrobní činnosti sektoru domácností hovoříme o tzv. „smíšeném důchodu“, protože nejsme schopni odlišit odměnu za práci od zisku.

Účet rozdělení prvotních důchodů ukazuje, jak je důchod vytvořený při výrobě dále rozdělován. Prvotní důchod je nejen důchod, který rezidentské jednotky získávají za svou účast ve výrobním procesu (náhrady zaměstnancům a provozní přebytek), ale i důchod, který vlastník finančních a ostatních aktiv získává jako odměnu za poskytnutý kapitál (úroky, dividendy, pachtovné). Tak např. náhrady zaměstnancům jsou na účtu tvorby důchodů u sektorů, kde vznikají (u sektorů, které platí mzdy a příspěvky na sociální zabezpečení), zatímco u účtu rozdělení prvotních důchodů jsou náhrady zaměstnancům uvedeny pouze u sektoru domácností, který je příjemcem těchto důchodů. Účet rozdělení prvotních důchodů se týká institucionálních sektorů jako příjemců a nikoliv tvůrců prvotních důchodů. Výsledným ukazatelem tohoto účtu je saldo prvotních důchodů (čistý národní důchod). V případě zahrnutí spotřeby fixního kapitálu hovoříme o hrubém národním důchodu (HND). Za celé národní hospodářství se HND rovná HDP plus přijaté prvotní důchody ze zahraničí minus vydané prvotní důchody do zahraničí.

Účet druhotného rozdělení ukazuje, jak se národní důchod přerozděluje mezi sektory prostřednictvím běžných daní z příjmu, majetku, sociálních příspěvků a dávek a ostatních běžných transferů. Tyto transferové platby představují druhotné důchody a vyznačují se tím, že jde buď o platbu, za níž se nezískává žádná protihodnota (daně), nebo příjem, za nějž se neposkytuje žádná protihodnota (penze). Výsledným ukazatelem těchto účtů je disponibilní důchod.

³ Kategorie jako je přidaná hodnota, důchod, úspory či tvorba kapitálu mohou být vyjádřeny v čisté nebo hrubé podobě. Posledně jmenovaná zahrnuje spotřebu fixního kapitálu (opotřebení).

Účet užití disponibilních důchodů ukazuje, jak se disponibilní důchod rozděluje mezi konečnou spotřebu a úspory. Ty jsou vyrovnávací položkou tohoto účtu. Z analytického hlediska je významný podíl úspor na disponibilním důchodu (tzv. míra úspor).

Na běžné účty navazují účty **akumulace** (kapitálový a finanční účet), které zachycují různé příčiny změn aktiv a závazků institucionálních sektorů a změny jejich čistého jmění. Bilanční položka, která spojuje běžné účty s účty akumulace, jsou úspory.

Kapitálový účet obsahuje účet změn čistého jmění vlivem úspor a kapitálových transferů a účet pořízení nefinančních aktiv. Bilanční položkou kapitálového účtu jsou čisté půjčky nebo výpůjčky. Ty dostaneme jako rozdíl mezi hrubými úsporami a čistými kapitálovými transfery na straně jedné a hrubou tvorbou kapitálu zvýšenou o čisté pořízení nevyráběných nefinančních aktiv (jako půda nebo licence) na straně druhé. V případě, že úspory a kapitálové transfery jsou větší než nefinanční investice, sektor má přebytek zdrojů a může půjčovat ostatním sektorům nebo do zahraničí. Položka čisté půjčky/výpůjčky spojuje nefinanční účty s finančními.

Finanční účet zaznamenává čisté pořízení (nákupy minus prodeje) finančních aktiv a vzniklé čisté závazky. Protože každá nefinanční transakce se odráží ve finanční transakci, bilanční položkou finančního účtu jsou též čisté půjčky/výpůjčky. Záporné saldo mezi veškerými příjmy a výdaji sektoru musí být financováno výpůjčkami nebo prodejem finančních aktiv. Kladná bilance umožňuje půjčky (pořízení finančních aktiv) nebo snížení závazků.

Roční sektorové a finanční účty sestavuje ČSÚ od roku 1993. U čtvrtletních sektorových účtů došlo k dohodě s ČNB o rozdělení rolí. ČSÚ sestavuje čtvrtletně **běžné a kapitálové** účty a ČNB sestavuje čtvrtletní **finanční účty**, které zachycují finanční vztahy v ekonomice z hlediska institucionálních sektorů a finančních instrumentů. Jsou tvořeny počáteční a konečnou finanční rozvahou a trojicí tokových účtů (finanční účet, účet přecenění a účet ostatních změn objemu aktiv). Systém je uzavřený jak vzhledem k tokům, tak stavům, tzn. že veškeré změny stavů musí být vysvětleny zaznamenanými toky. Finanční účty jsou významným informačním zdrojem se širokým využitím jak v oblasti měnově politických analýz, tak v oblasti analýz finanční stability země a jednotlivých ekonomických sektorů. V současnosti jsou publikovány pouze finanční rozvahy jednotlivých institucionálních sektorů. Tyto rozvahy slouží k hodnocení finanční stability.

Evropské sektorové účty představují novou oblast makroekonomické statistiky, která vychází z potřeb detailnější analýzy ekonomického vývoje základních sektorů ekonomiky i z potřeb Evropské centrální banky a národních centrálních bank, jež hodnotí finanční stabilitu ekonomiky a jednotlivých sektorů. Na jejich sestavování se podílí EUROSTAT a Evropská centrální banka. Začaly se publikovat

v polovině roku 2007 se čtvrtletní periodicitou. Vycházejí z ESA 1995 a sestavují se zpětně od 1. čtvrtletí 1999. Protože jde o nový statistický produkt, je možné očekávat zdokonalování metodologie a následné revize. Údaje za celek zemí eurozóny (EU-16) a za celou EU (EU-27) nejsou prostým součtem údajů za jednotlivé země, protože agregace údajů vyžaduje dodatečné propočty:

- konverzi národních měn do eura;
- odhady za chybějící země;
- zahrnutí evropských institucí;
- odhady toků mezi EU-16 (EU-27) a třetími zeměmi;
- bilancování účtů.

Cenné je uspořádání účtů ve formě integrovaných hospodářských účtů, v níž jsou zobrazeny účty za všechny institucionální sektory v jediné tabulce, která na pravé straně má zdroje podle sektorů a na levé straně užití podle sektorů. Účty výroby, tvorby důchodů, prvotního a druhotného rozdělení, užití disponibilního důchodu i účty kapitálové jsou seřazeny za sebou a jsou tak zřejmé vztahy mezi účty.

Pro analytické využití se propočítávají a publikují 3 základní ukazatele:

- míra úspor domácností (household saving rate);
- míra investic nefinančních podniků (business investment rate);
- míra zisku nefinančních podniků (profit share of non-financial corporations).

4. VÝZNAM INSTITUCIONÁLNÍCH SEKTORŮ V ČESKÉ EKONOMICE⁴

Sektorové účty tím, že zachycují různé fáze ekonomického koloběhu od výroby přes rozdělování po spotřebu a akumulaci a s nimi spojené transakce a toky důchodů, umožňují zkoumat význam a chování jednotlivých sektorů v české ekonomice.⁵ Sektorové účty jsou počítány pouze v běžných cenách a neukazují reálné změny makroekonomických ukazatelů obsažených v těchto účtech.

⁴ Analýza vychází z údajů ročních národních účtů, které byly k dispozici v listopadu 2010. Za institucionální sektory to byly údaje do roku 2009 a za subsektory pouze do roku 2007.

⁵ V některých případech je užitečné seskupit nefinanční podniky a finanční instituce do jednoho sektoru (podnikatelský sektor nebo podniky) a stejně tak domácnosti a soukromé neziskové instituce poskytující služby obyvatelstvu.

4.1. Produkce a tvorba důchodů

Při tvorbě **hrubé přidané hodnoty** je v české ekonomice klíčový sektor **nefinančních podniků**, který v roce 2009 vytvářel téměř dvě třetiny HPH v národním hospodářství (viz tabulka č. 2). Dlouhodobě jeho podíl vzrostl především na úkor domácností. To je možné vysvětlit úbytkem malých podniků⁶ a rostoucím významem korporací – podniků zapsaných v obchodním rejstříku s úplnou účetní evidencí, které patří do sektoru nefinančních podniků. V posledních letech se podíl tohoto sektoru na tvorbě HPH stabilizoval.⁷

Tabulka č. 2: Podíl institucionálních sektorů na hrubé přidané hodnotě v ČR (běžné ceny, v %)

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Nefinanční podniky	57,4	61,6	63,5	64,6	64,7	64,4	64,4
Finanční instituce	3,1	2,7	2,9	2,9	3,6	3,5	3,7
Vládní instituce	13,4	13,2	13,6	13,2	12,8	12,9	13,7
Domácnosti	26,1	22,6	20,0	19,3	18,9	19,2	18,2
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Poznámka: Údaje za rok 2009 jsou předběžné. Domácnosti obsahují i neziskové instituce sloužící domácnostem.

Zdroj: ČSÚ, roční národní účty (listopad 2010), vlastní výpočty.

Finanční a vládní instituce si udržují relativně stabilní podíl na tvorbě HPH. Význam finančních institucí je relativně malý, avšak v posledních letech se zvýšil. Podíl vládního sektoru, jehož HPH představují převážně netržní služby (školství, zdravotnictví, správa, bezpečnost, armáda), byl víceméně stabilizován kolem 13 %. V roce 2009 v důsledku vládních stimulačních opatření na podporu ekonomiky podíl vládních institucí na celkové HPH vzrostl téměř o 1 procentní bod. **Domácnosti** v české ekonomice vytvářely v letech 2005–2009 téměř pětinaový podíl HPH.⁸ Mezi lety 1995 a 2009 však podíl domácností na HPH poklesl o 8 procentních bodů. Charakter HPH v sektoru domácností je různorodý, protože kromě osob podnikajících na základě živnostenského zákona značná část přidané hodnoty se odvozuje od tzv. imputovaného nájemného, zemědělského samozásobení a individuální bytové výstavby a rekonstrukcí.

⁶ Jde o výrobu podnikatelů-fyzických osob nezapsaných v obchodním rejstříku (především osoby podnikající podle živnostenského zákona a samostatně hospodařící rolníci). Jejich výroba se zahrnuje do sektoru domácností, i když by svým charakterem patřila spíše do nefinančních podniků.

⁷ V zemích eurozóny byl v letech 1999–2009 v průměru podíl nefinančních podniků na tvorbě celkové HPH nižší (57,2 %).

⁸ V některých zemích je podíl domácností na tvorbě HPH velmi vysoký. Např. v Polsku v roce 2009 tento podíl dosahoval téměř 32,2 % a v Řecku v roce 2006 více než 40 %. V zemích eurozóny činil tento podíl v průměru let 1999–2009 24,2 %.

Důležitým hlediskem je členění sektorů podle typu vlastnictví na **veřejný, národní soukromý a sektor pod zahraniční kontrolou**. V české ekonomice rozsáhlá privatizace značně snížila význam veřejného sektoru a v důsledku silného přílivu přímých zahraničních investic (zejména po roce 1998, kdy byly přijaty investiční pobídky) roste význam podniků pod zahraniční kontrolou (viz tabulka č. 3).

Největší podíl měly v roce 2007 podniky pod zahraniční kontrolou v odvětví peněžnictví a pojišťovnictví (80,7 %) a ve zpracovatelském průmyslu (56 %). V sektoru nefinančních podniků dosáhl jejich podíl 46,2 %.

Tabulka č. 3: Podíl subsektorů na HDP podle vlastnictví (v %)

	1995	2000	2005	2006	2007
Veřejný sektor	30,8	19,7	18,1	19	18,2
Národní soukromý	55,1	55,1	48,8	42,9	42,1
Pod zahraniční kontrolou	4,6	15,7	22,8	28,3	29,6
HDP celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Poznámka: Podíly vyjadřují podíly hrubé přidané hodnoty příslušného subsektoru na HDP. Jejich součet nedává 100. Rozdíl tvoří čisté daně z produktů.

Zdroj: ČSÚ, roční národní účty (listopad 2010).

V **procesu tvorby důchodů** je hrubá přidaná hodnota (resp. čistá přidaná hodnota po odečtení spotřeby fixního kapitálu) rozdělována mezi výrobní činitele, především mezi faktor práce a kapitálu. Značná část přidané hodnoty připadá domácnostem ve formě **náhrad zaměstnancům** (mzdy a příspěvky zaměstnavatelů na sociální pojištění). Druhou velkou část představuje **provozní přebytek**, který je jakýmsi ziskem institucionálních sektorů. Největší část provozního přebytku vytváří sektor nefinančních podniků (v roce 2009 to bylo 586,2 mld. Kč z celkového čistého provozního přebytku ve výši 680,5 mld. Kč). Finanční sektor překvapivě vytvořil v době recese (rok 2009) větší provozní přebytek než v předchozích letech (52,9 mld. Kč). Pro vládní instituce je charakteristický záporný čistý provozní přebytek. Je to z toho důvodu, že náhrady zaměstnancům převyšují čistou přidanou hodnotu. Domácnosti kromě provozního přebytku vytvářejí tzv. smíšený důchod. Termín smíšený důchod se používá proto, že jde o smíšený důchod faktoru práce a faktoru kapitálu. V případě drobných výrobců (živnostníků, farmářů) nelze tyto důchody od sebe oddělit, protože neexistuje úplná účetní evidence.

V celém národním hospodářství se dlouhodobě pohybuje podíl náhrad zaměstnancům v čisté přidané hodnotě kolem 60 % a podíl čistého provozního přebytku kolem 40 %. Tyto podíly zpravidla upravené o rozdělení smíšeného důchodu domácností na mzdovou a ziskovou část se využívají v produkčních funkcích jako váhy faktoru práce a kapitálu při výpočtu souhrnné produktivity faktorů. V letech 1995–2007 se mírně zvyšoval podíl odměny kapitálu ve formě čistého provozního

přebytku a v roce 2008 a 2009 v důsledku ochabení ekonomické aktivity a recese české ekonomiky se podíl provozního přebytku snížil (viz tabulka č. 4). Procesy rozdělování důchodů jsou ovlivněny mnoha faktory a v případě zisků korporací a náhrad zaměstnancům závisí mimo jiné na institucionálním uspořádání vztahů, zejména mezi podnikateli, zaměstnanci, odbory a vládou. Rychlý růst zisků korporací a klesající podíl náhrad zaměstnancům vede ke zvětšující se nerovnosti ve společnosti a je předmětem kritiky a úvah o spravedlivém rozdělování důchodu.

Tabulka č. 4: Podíl náhrad zaměstnancům a provozního přebytku na čisté přidané hodnotě (v %)

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Náhrady zaměstnancům	61,1	59,2	59,8	58,7	58,3	60,1	60,7
Čistý provozní přebytek	38,9	40,8	40,2	41,3	41,7	39,9	39,3
Celkem	100	100	100	100	100	100	100

Zdroj: ČSÚ – roční národní účty (listopad 2010), vlastní výpočty.

4.2. Prvotní rozdělení

Účet prvotního rozdělení ukazuje, jak jsou generované prvotní důchody dále rozdělovány ve formě náhrad zaměstnancům a důchodů z vlastnictví (úroků, dividend či reinvestovaných zisků). U nefinančních podniků je ztráta důchodu v procesu prvotního rozdělení dána zejména značným odlivem důchodů z vlastnictví (úroky, rozdělované zisky společností, dividendy a reinvestované zisky). Naproti tomu finanční instituce ke svému čistému provoznímu přebytku získávají další prvotní důchody a jejich čistý národní důchod je tak větší než čistý provozní přebytek. Vládní instituce mají záporný čistý provozní přebytek, ale získávají daně z produktů a dovozu, které jsou v národních účtech chápány jako prvotní důchody (na rozdíl od běžných daní z důchodu a jmění). Domácnostem v procesu prvotního rozdělení případnou náhrady zaměstnancům a další důchody z vlastnictví, které vstupují též do jejich čistého národního důchodu.

V procesu prvotního rozdělení dochází k přesunům důchodů mezi sektory, ale i k pohybu důchodů mezi zeměmi. Česká republika patří mezi země, u nichž relativně značná část důchodu vytvořeného na území země odplouvá do zahraničí. Ztráta prvotních důchodů ve formě mezd, repatriovaných a reinvestovaných zisků a úroků v roce 2009 činila 214,5 mld. Kč (5,9 % HDP). Ztráta důchodu v procesu prvotního rozdělení zmenšuje rozdělované důchody proti hodnotě vytvořeného HDP a má reálné dopady na ekonomiku, protože zmenšuje prostor pro růst konečné spotřeby a investic (viz tabulka č. 5).

Tabulka č. 5: HDP a HND v ČR (v mld. Kč, běžné ceny)

	HDP	Saldo prvotních důchodů	HND	HND v % HDP
2005	2983,9	-133,9	2849,9	95,5
2006	3222,4	-160,0	3062,3	95,0
2007	3535,5	-247,3	3288,2	93,0
2008	3689,0	-166,3	3522,7	95,5
2009	3625,9	-214,5	3411,3	94,1

Zdroj: ČSÚ, roční národní účty (listopad 2010).

V EU existují značné rozdíly mezi zeměmi. Na jedné straně jsou země, jejichž národní důchod je vyšší než HDP. Mezi ně patří Velká Británie, Švédsko, Německo, Dánsko, Francie, Belgie. V těchto zemích převažují přijaté prvotní důchody ze světa nad důchody vydanými. Většinou jde o důchody z kapitálu investovaného v zahraničí (dividendy, reinvestované zisky). Na druhé straně některé země část na jejich území vytvořeného důchodu ztrácejí. Souvisí to zejména s přílivem přímých zahraničních investic a růstem významu podniků pod zahraniční kontrolou, u nichž část vytvořeného zisku je reinvestována nebo zaslána zahraničním vlastníkům ve formě dividend. Jinou formu toku prvotních důchodů mezi zeměmi představují mzdy zahraničních pracovníků (enormní odliv důchodů z tohoto důvodu má Lucembursko, kde pracuje značné množství pracovníků ze sousedních zemí). Ztráta prvotních důchodů byla v roce 2009 největší v Lucembursku (30 % HDP), následovaném Irskem (téměř 13 % HDP), Maltou (6,6 % HDP) a Českou republikou (téměř 6 % HDP – viz tabulka č. 6).

Tabulka č. 6: Hrubý národní důchod v % HDP

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
EU-27	99,5	99,5	99,6	100,1	100,1	100,1	99,9	99,7	99,6
Eurozóna -16	99,2	98,9	99,1	99,8	99,6	100,0	99,7	99,2	99,0
Belgie	101,6	101,3	101,5	101,1	100,7	100,9	101,0	101,5	100,9
Bulharsko	95,9	99,9	98,1	98,7	95,0	92,9	92,8	94,9	94,5
Česká republika	96,6	95,4	95,7	94,5	95,5	95,0	93,0	95,5	94,1
Dánsko	98,6	98,8	99,4	100,5	101,4	101,9	101,1	101,3	101,8
Estonsko	95,9	95,9	94,8	95,2	96,2	94,8	93,1	94,6	97,7
Finsko	99,9	100,2	99,2	100,8	100,5	100,9	100,0	100,5	100,0
Francie	101,2	100,3	100,6	100,8	100,6	101,0	101,2	101,0	100,8
Irsko	84,6	83,0	85,5	85,7	86,2	87,6	86,6	86,7	83,1
Itálie	99,3	99,2	99,2	99,4	99,7	99,8	99,4	98,5	98,3
Kypr	94,6	96,7	97,8	95,7	95,9	95,3	94,2	93,5	98,2

Litva	98,7	99,0	97,5	97,9	98,3	97,8	96,1	96,6	101,9
Lotyšsko	100,2	100,3	99,7	97,8	98,7	97,0	96,8	99,0	107,6
Lucembursko	88,8	82,9	77,5	87,4	85,9	76,1	80,4	75,0	70,4
Maďarsko	95,0	94,8	95,4	94,8	94,6	94,6	93,1	93,6	95,0
Malta	101,0	100,6	99,5	98,8	95,5	95,6	96,2	96,1	93,4
Německo	99,0	98,8	99,3	101,0	101,2	102,1	101,8	101,6	101,4
Nizozemsko	100,8	100,9	101,1	102,7	100,5	102,7	101,7	98,1	97,3
Polsko	99,8	99,7	99,0	97,2	98,1	97,5	96,4	98,0	96,5
Portugalsko	97,4	98,4	99,0	98,9	98,5	97,0	96,8	96,6	96,6
Rakousko	97,9	98,8	99,0	99,2	99,0	98,9	98,8	98,6	99,0
Rumunsko	99,2	98,9	97,7	95,8	97,1	96,7	96,4	97,1	99,3
Řecko	100,6	100,3	99,4	99,3	98,4	97,8	97,0	96,7	97,3
Slovensko	99,9	99,6	95,0	95,9	97,1	96,9	97,3	97,6	99,2
Slovinsko	100,2	99,4	99,2	98,8	99,2	98,8	97,9	97,3	98,1
Španělsko	98,4	98,5	98,8	98,7	98,6	98,3	97,7	97,2	97,7
Švédsko	99,3	99,6	101,2	100,0	100,7	101,3	102,3	103,4	101,9
Velká Británie	100,6	101,5	101,4	101,4	101,7	100,5	101,3	101,8	102,1

Zdroj: EUROSTAT – National Accounts, listopad 2010.

4.3. Druhotné rozdělení

Procesy přerozdělení jsou zachyceny na **úctu druhotného rozdělení**. Druhotné důchody (běžné transfery) jsou důchody, které vznikají bez protihodnoty (něco za nic). Klasickým příkladem jsou běžné daně z důchodu a jmění a sociální příspěvky a dávky. V procesu druhotného rozdělení se národní důchod proměňuje na disponibilní důchod. Některé sektory část národního důchodu ztrácejí a jiné získávají. Sektor, který v procesu druhotného rozdělení nejvíce získává, je sektor vládních institucí, kde rozdíl mezi saldem prvotních důchodů tohoto sektoru a jeho disponibilním důchodem v roce 2009 činil 292,8 mld. Kč (viz tabulka č. 7). Na druhé straně v procesu znovurozdělení nejvíce ztratily sektory domácností (210 mld. Kč) a nefinančních podniků (129 mld. Kč). I u těchto sektorů je patrný silný pokles salda druhotných důchodů daný zhoršenou důchodovou situací v době recese. Za národní ekonomiku jako celek se její disponibilní důchod liší od národního důchodu o saldo běžných transferů se světem. To bylo v roce 2009 záporné (-31,1 mld. Kč) a o tuto částku byl hrubý disponibilní důchod ČR v roce 2009 nižší než hrubý národní důchod. Záporné saldo běžných transferů se světem je ovlivněno zejména příspěvky placenými Českou republikou Evropské unii. Prostředky získané ze strukturálních fondů se zachycují zčásti jako běžné a zčásti jako kapitálové transfery.

Tabulka č. 7: Saldo druhotného rozdělení důchodů

	2005	2006	2007	2008	2009
Nefinanční podniky	-127,8	-145,5	-166,1	-157,9	-129,0
Finanční instituce	3,4	5,9	7,5	9,1	-2,2
Vládní instituce	362,3	392,8	426,9	384,2	292,8
Domácnosti	-268,2	-291,0	-312,0	-290,7	-210,0
Neziskové organizace	17,4	19,5	23,5	23,6	17,3
Celkem	-12,8	-18,1	-20,2	-31,8	-31,1

Zdroj: ČSÚ, roční národní účty, vlastní výpočty.

4.4. Disponibilní důchod a jeho užití

Distributivní procesy (prvotní i druhotné rozdělení) podstatně zmenšily disponibilní důchody **nefinančních podniků**, které se rovnají jejich úsporám. Tento sektor je jakýmsi tahounem ekonomiky, protože vytváří převážnou část důchodů (v roce 2009 činila čistá přidaná hodnota vytvořená v tomto sektoru 1711,5 mld. Kč) a v procesech rozdělení se postupně ztenčovala na 586,2 mld. Kč čistého provozního přebytku, 363,1 mld. Kč salda prvotních důchodů a 234,1 mld. Kč čistého disponibilního důchodu (viz tabulka č. 8). Překvapivý je silný nárůst disponibilních důchodů (úspor) nefinančních podniků v roce 2008 a 2009, kdy byla česká ekonomika v útlumu a recesi. Důvodem bylo snížení náhrad zaměstnancům v roce 2009 o 3,7 %, především ve složce sociálních příspěvků zaměstnavatelů (-9,3 %), zlepšení záporného salda důchodů z vlastnictví a pokles běžných daní z důchodů v druhotném rozdělení. Je třeba říci, že to byl právě výrazný růst úspor nefinančních podniků spojený se silným poklesem jejich investiční aktivity, který v roce 2009 při dramatickém růstu schodku veřejných financí umožnil udržet makroekonomickou nerovnováhu české ekonomiky v přijatelných mezích.

Tabulka č. 8: Základní indikátory tvorby a rozdělení důchodů nefinančních podniků (v mld. Kč)

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Čistá přidaná hodnota	594,3	954,6	1371,2	1537,3	1693,7	1763,4	1711,5
Čistý provozní přebytek	161,8	316,8	479,1	564,6	619,1	585,6	586,2
Saldo prvotních důchodů	71,9	171,2	254,4	256,6	267,2	345,8	363,1
Čistý disponibilní důchod	3,4	88,0	126,6	111,1	101,1	187,9	234,1

Zdroj: ČSÚ, roční národní účty (listopad 2010).

Vládní instituce v procesu prvotního rozdělení ztrácejí část své hrubé přidané hodnoty placením náhrad zaměstnancům, ale naopak získávají daně z produktů a dovozu a jejich hrubý národní důchod je mírně vyšší než jejich hrubá přidaná hodnota. Saldo druhotného rozdělení je kladné a poměrně vysoké (292,8 mld. Kč v roce 2009) v důsledku příjmů z běžných daní. To zvyšuje jejich hrubý disponibilní

důchod. Za povšimnutí stojí to, jak se projevil hospodářský cyklus na důchodech vládních institucí. V letech silné expanze české ekonomiky (2005–2007) saldo druhotných důchodů značně narůstalo a umožňovalo provádět expanzivní fiskální politiku. V době útlumu a recese české ekonomiky (2008 a 2009) se saldo druhotných důchodů, ovlivněné zejména běžnými daněmi, prudce snižovalo a bylo jednou z příčin vysokého schodku veřejných financí v roce 2009. Čistý disponibilní důchod, který je zdrojem financování veřejné spotřeby (výdaje vládních institucí na konečnou spotřebu) a tvorby úspor, byl značně kolísavý a po silném růstu v letech 2005–2007 došlo k jeho poklesu, který byl dramatický v roce 2009 (viz tabulka č. 9). Čisté úspory vládního sektoru byly v letech 1996–2009 s výjimkou roku 2007 trvale záporné. V letech 1995–2000 došlo k poklesu podílu vládních institucí na hrubém disponibilním národním důchodu, avšak v dalším pětiletém období se podíl vládních institucí víceméně stabilizoval.

Tabulka č. 9: Základní indikátory tvorby a rozdělení důchodů vládních institucí (v mld. Kč)

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Čistá přidaná hodnota	102,4	151,9	232,3	246,2	263,2	275,4	289,5
Čistý provozní přebytek	-5,6	-4,0	-5,6	-6,1	-5,6	-4,8	-4,7
Saldo prvotních důchodů	132,9	182,7	268,8	274,9	313,6	328,0	316,2
Čistý disponibilní důchod	316,9	405,0	631,0	667,7	740,5	712,2	609,0
Veřejná spotřeba	306,3	460,9	658,5	687,0	717,0	752,8	799,0
Čisté úspory	10,6	-55,9	-27,4	-19,2	23,5	-40,6	-189,9

Zdroj: ČSÚ, roční národní účty (listopad 2010).

Pro **sektor domácností** jsou největším zdrojem důchodů náhrady zaměstnancům spolu s provozním přebytkem a smíšeným důchodem. V druhotném rozdělení značnou část důchodů domácnosti ztrácejí (v roce 2009 to bylo 210 mld. Kč).⁹ Nicméně jejich disponibilní důchod, z něhož hradí soukromou spotřebu (výdaje domácností na konečnou spotřebu) a tvorbu úspor, je ze všech sektorů nejvyšší. Po jeho relativně vysokém růstu v letech 2005–2008 došlo v roce 2009 k mírnému poklesu (viz tabulka č. 10), což ovlivnilo schopnost tohoto sektoru generovat úspory a míra úspor domácností se v roce 2009 snížila.

⁹ Náhrady zaměstnancům obsahují i sociální příspěvky zaměstnavatelů, které jsou v národních účtech formálně vedeny jako příjem domácností v prvotním rozdělení důchodů a jako výdaj domácností orgánům sociálního zabezpečení v druhotném rozdělení důchodů. Z tohoto důvodu je saldo druhotného rozdělení u domácností záporné a relativně vysoké.

Tabulka č. 10: Základní indikátory tvorby a rozdělení důchodů domácností (v mld. Kč)

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Čistá přidaná hodnota	295,7	379,4	442,0	464,1	495,1	526,3	479,2
Čistý provozní přebytek a smíšený důchod	232,0	307,8	367,0	388,8	418,9	451,8	403,6
Saldo prvotních důchodů	927,7	1302,8	1740,3	1884,7	2058,8	2184,3	2097,5
Čistý disponibilní důchod	812,0	1164,9	1472,1	1593,7	1746,8	1893,6	1887,5
Soukromá spotřeba	736,1	1134,7	1442,7	1537,2	1659,6	1804,2	1804,3
Čisté úspory	81,4	37,7	48,4	79,7	113,3	113,6	97,2

Zdroj: ČSÚ, roční národní účty (listopad 2010).

Rozdílný vývoj důchodů v jednotlivých sektorech se projevil ve změnách podílu těchto sektorů na disponibilním důchodu, úsporách a investicích (viz tabulky č. 11–13).

Tabulka 11: Podíl sektorů na hrubém disponibilním národním důchodu (v %)

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Nefinanční podniky	11,3	16,3	16,0	14,9	14,2	16,2	18,4
Finanční instituce	3,1	1,9	1,6	2,8	1,7	1,3	-0,3
Vládní instituce	26,5	23,8	26,9	26,5	27,1	24,8	22,7
Domácnosti	59,1	58,0	55,5	55,9	57,0	57,7	59,3
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: ČSÚ, roční národní účty (listopad 2010), vlastní výpočty.

Rozhodující podíl na disponibilním důchodu mají domácnosti. Je to z toho důvodu, že z jejich disponibilního důchodu se hradí soukromá spotřeba (výdaje domácností na konečnou spotřebu), která má největší váhu v užití HDP (v ČR zhruba 50 %). V zemích eurozóny byl podíl domácností na hrubém disponibilním důchodu ještě vyšší a v letech 1999–2009 činil 67,1 %. Souviselo to s vyšším podílem soukromé spotřeby na užitém HDP. Relativně vysoký podíl vládního sektoru je ovlivněn výdaji vládních institucí na konečnou spotřebu (veřejnou spotřebou).

Tabulka č. 12: Podíly sektorů na hrubých národních úsporách (v %)

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Nefinanční podniky	39,3	64,6	63,4	56,8	53,7	62,4	83,5
Finanční instituce	9,5	6,1	3,8	7,8	3,4	2,5	-3,3
Vládní instituce	19,9	9,6	14,7	14,9	19,5	12,4	-4,4
Domácnosti	31,3	19,7	18,1	20,5	23,4	22,7	24,2
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: ČSÚ – roční národní účty (listopad 2010), vlastní výpočty.

Na tvorbě úspor se nejvíce podílel sektor nefinančních podniků a jeho podíl se dlouhodobě zvyšoval. Naproti tomu klesal podíl vládních institucí a domácností. Struktura tvorby hrubých úspor v zemích eurozóny se liší v tom, že dlouhodobě byl rozhodující podíl domácností, které se v letech 1999–2009 podílely na celkových úsporách 45,6 %, zatímco nefinanční podniky pouze 42,9 %.

Tabulka č. 13: Podíl sektorů na tvorbě hrubého fixního kapitálu (v % běžných cen)

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Nefinanční podniky	63,4	66,0	60,7	58,9	58,2	56,4	51,4
Finanční instituce	5,8	2,7	1,6	1,9	1,7	1,8	1,4
Vládní instituce	16,7	12,9	19,7	20,3	18,6	20,7	23,3
Domácnosti	14,1	18,4	17,9	18,9	21,5	21,1	23,9
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: ČSÚ – roční národní účty (listopad 2010), vlastní výpočty.

Tabulka ukazuje poměrně vysoký, ale dlouhodobě klesající podíl nefinančních podniků na investicích a rostoucí podíl vládních institucí a domácností. Investice vládního sektoru jsou ovlivněny možnostmi veřejných rozpočtů financovat infrastrukturální investice a u domácností jde zejména o výstavbu rodinných domků. Ta byla v posledních letech posílena rychlým růstem hypotečních úvěrů. Nicméně podíl domácností na tvorbě hrubého fixního kapitálu je v mezinárodním srovnání stále nízký. V zemích eurozóny činil v uplynulé dekádě v průměru 31,9 %.

4.5. Schopnost a potřeba financování (čisté půjčky/vypůjčky)

Z analytického hlediska je významný **vztah mezi úsporami a investicemi**, protože je základem makroekonomické rovnováhy sektorů a celého národního hospodářství.¹⁰ Makroekonomická nerovnováha představuje vážný problém velkého počtu zemí světa a je

¹⁰ Za celé národní hospodářství se rozdíl mezi hrubými národními úsporami a tvorbou hrubého kapitálu rovná saldu běžných transakcí (saldo s nerezidenty), které je totožné se saldem běžného účtu platební bilance.

pokládána za jednu z příčin hluboké recese světového hospodářství v letech 2008 a 2009. Je projevem nesouladu mezi národními úsporami a domácími investicemi, který se v podmínkách volného pohybu kapitálu a dostatku zdrojů v letech expanze světové ekonomiky vyrovnával bez velkých otřesů světové ekonomiky. Důsledkem však byl vznik značných nerovnováh a závislost řady zemí na zahraničním financování. Finanční krize narušila tok kapitálu od zemí s přebytkem úspor k deficitním zemím a prohloubila krizi v zemích se značnými schodky běžného účtu platební bilance. Některé země se neobešly bez záchranné pomoci ze strany mezinárodních organizací. Potřeba snížení značných nerovnováh se tak ukázala jako vážný celosvětový problém.

V případě přebytku úspor nad investicemi má země (sektor) možnost poskytovat půjčky ostatním zemím (sektorům) nebo naopak v případě nedostatku úspor vzhledem k investicím má potřebu financování z úspor ostatních sektorů nebo ze zahraničí. Vztah úspor a investic je však modifikován dvěma vlivy. Jednak jsou to kapitálové transfery, které mohou hrát značnou úlohu, a jednak je to čisté pořízení nevyráběných nefinančních aktiv jako jsou nákupy půdy či licencí (jde fakticky o investice, ale vzhledem k tomu, že jde o nevyráběná aktiva, pak nemohla být zahrnuta do tvorby HDP a tedy ani do investic na straně užití HDP; tento vliv je většinou zanedbatelný). Mezera mezi úsporami a investicemi doplněná o kapitálové transfery a čisté pořízení nevyráběných nefinančních aktiv určuje výši čistých půjček (+) nebo výpůjček (-). Jejich velikost podle sektorů ukazuje tabulka č. 14.

Tabulka č. 14: Čisté půjčky (+)/výpůjčky (-) podle sektorů (mld. Kč)

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Nefinanční podniky	-121,1	-61,0	7,1	-43,2	-101,2	68,9	264,7
Finanční instituce	30,8	32,2	11,8	43,5	20,2	4,5	-35,6
Vládní instituce	-197,0	-81,5	-106,6	-84,5	-23,2	-98,6	-209,0
Domácnosti	234,1	7,0	20,2	30,9	32,0	34,9	3,2
Národní hospodářství celkem	-53,3	-103,3	-67,5	-53,2	-72,2	9,7	23,3

Zdroj: ČSÚ – roční národní účty (listopad 2010).

Sektor nefinančních podniků zaznamenal v letech 2008 a 2009 pozoruhodný vývoj, protože čisté výpůjčky z předešlých let přešly do čistých půjček a tento sektor byl schopen poskytovat půjčky ostatním sektorům. Důvodem byl jak růst disponibilních důchodů (úspor) tohoto sektoru, tak snížení investiční výstavby v důsledku recese české ekonomiky. Předcházející dlouhodobá potřeba financování nefinančních podniků se však projevila v růstu závazků tohoto sektoru i v růstu dluhu.

Finanční instituce ztratily v roce 2009 schopnost financovat ostatní sektory z vlastních zdrojů a samy potřebovaly finanční prostředky ve výši 35,6 mld. Kč.

Sektor **vládních institucí** se stal hlavním viníkem makroekonomické nerovnováhy v roce 2009 a jen díky výraznému zlepšení vztahu úspor a investic v sektoru nefinančních podniků zůstala celková makroekonomická rovnováha české ekonomiky na přijatelné úrovni.

Sektor domácností je tradičně chápán jako sektor, který je schopen do značné míry financovat potřebu ostatních sektorů. Tuto funkci však české domácnosti neplní. Důvodem je v mezinárodním srovnání relativně nízká míra úspor domácností a rostoucí investiční výdaje. Jednou z příčin tohoto vývoje byl i prudký nárůst půjček domácností u finančních institucí, který spolu s růstem jejich zadluženosti představuje negativní stránku rychlé expanze úvěrů pro domácnosti. Míra zadluženosti domácností je prozatím z makroekonomického hlediska únosná, avšak v delším časovém horizontu existuje riziko nevyváženého vývoje pasiv a aktiv. K tomu přistupuje i riziko neschopnosti některých skupin obyvatelstva splácet půjčky.

5. SEKTOR NEFINANČNÍCH PODNIKŮ

Sektor nefinančních podniků zahrnuje institucionální jednotky, které jsou tržními výrobci a jejichž základní činností je výroba výrobků a **nefinančních služeb**.¹¹ Tento sektor je značně rozmanitý ať již z hlediska toho co vyrábí nebo z hlediska organizačního uspořádání (soukromé společnosti, družstva a společenství, veřejné společnosti a výrobci, neziskové instituce nebo sdružení poskytující služby nefinančním podnikům, holdingové společnosti kontrolující skupinu podniků). Je rozdělen do tří subsektorů:

- veřejné nefinanční podniky;
- národní soukromé nefinanční podniky;
- nefinanční podniky pod zahraniční kontrolou.

Hranice mezi jednotlivými subsektory není vždy zcela jednoznačná, **protože** subsektory se prolínají a část podniků národního veřejného a soukromého sektoru může být vlastněna zahraničním vlastníkem.¹²

¹¹ To, že výsledkem činnosti nefinančních podniků je tržní produkce, znamená, že výrobky a služby jsou prodávány na trhu za ekonomicky významné ceny. V národním účetnictví se za ekonomicky významnou cenu považuje cena, která kryje více než 50 % nákladů produkce.

¹² Podnik – přímá zahraniční investice – je definován jako podnik, v němž zahraniční investor vlastní 10 a více procent akcií (podílu) nebo hlasovacích práv u zapsaného podniku. Za součást přímé zahraniční investice je považován kromě podílu na základním kapitálu také reinvestovaný zisk a ostatní kapitál, zahrnující úvěrové vztahy s přímým investorem. Pokud tento podíl nepřesahuje 50 %, jsou podniky se zahraniční majetkovou účastí zahrnuty do veřejného nebo soukromého národního sektoru.

Zařazení institucionální jednotky do určitého subsektoru je někdy problematické, zejména v těch případech, kdy je složitá vlastnická struktura. Začlenění určité institucionální jednotky do příslušného subsektoru se proto řídí určitými konvencemi a statistickými pravidly. U sektoru nefinančních podniků je z analytického hlediska důležité zkoumat vývoj těchto ukazatelů:

- **míra zisku** (podíl hrubého provozního přebytku na hrubé přidané hodnotě),
- **míra úspor** (podíl hrubé úspory na hrubé přidané hodnotě),
- **míra investic** (vztah mezi hrubou tvorbou fixního kapitálu a hrubou přidanou hodnotou),
- **míra samofinancování** (podíl hrubé úspory na hrubé tvorbě kapitálu),
- **čisté půjčky/výpůjčky**, které ukazují schopnost tohoto sektoru poskytovat půjčky nebo potřebu financování z cizích zdrojů.

Analýza těchto ukazatelů v období 1995–2009 ukazuje převážně pozitivní vývoj sektoru nefinančních podniků v letech 2005–2007 a zhoršení některých ukazatelů v době zpomaleného růstu v roce 2008 a recese české ekonomiky v roce 2009 (viz tabulka č. 15).

Tabulka č. 15: Vývoj míry úspor, investic, samofinancování a míry zisku v sektoru nefinančních podniků (v % HPH)

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Míra zisku	42,9	47,6	47,4	48,2	47,7	45,0	46,4
Míra hrubých úspor	22,0	28,8	26,7	24,1	22,5	26,4	29,6
Míra investic	38,7	33,2	26,5	25,0	25,2	23,3	19,9
Míra samofinancování	52,4	81,2	96,5	85,7	79,9	104,8	161,7
Čisté půjčky/výpůjčky	-16,0	-5,0	0,4	-2,3	-4,9	3,2	12,6

Poznámka: Míra samofinancování je počítána jako podíl hrubých úspor na hrubé tvorbě kapitálu.

Zdroj: ČSÚ – roční národní účty (listopad 2010), vlastní výpočty.

Míra zisku, počítaná jako podíl hrubého provozního přebytku na hrubé přidané hodnotě vytvořené nefinančními podniky, může být chápána jako jakýsi souhrnný ukazatel ziskovosti nefinančních podniků, třebaže provozní přebytek se nerovná hrubému zisku před rozdělením (jde o zbytkovou položku, která zbývá po uhrazení nákladů spojených s výrobou). Na jejím vývoji závisí schopnost podniků plnit daňové a jiné povinnosti a financovat investice z vlastních zdrojů. Její zvyšování znamená vytváření finančních zdrojů nefinančních podniků potřebných nejen pro odměny kapitálu, ale především pro investiční výstavbu.

Budoucí rozvoj podniku je do značné míry závislý právě na míře zisku. Míra zisku je ovlivněna především vývojem jednotkových mzdových nákladů. Rostou-li náklady práce (náhrady zaměstnancům) rychleji než hrubá přidaná hodnota, klesá podíl hrubého provozního přebytku a zužuje se prostor pro investice. Naopak, rostoucí míra zisku indikuje větší schopnost vytvářet úspory a financovat investice z vlastních zdrojů. Tento ukazatel patří ke klíčovým ukazatelům Evropských sektorových účtů, což umožňuje jeho mezinárodní srovnávání. Ve zkoumaném období míra zisku v ČR kolísala, celkově však do roku 2006 rostla. V roce 2008 došlo k jejímu poklesu a mírný vzestup bylo možné zaznamenat v roce 2009. Z hlediska ziskovosti jednotlivých subsektorů se podniky pod zahraniční kontrolou vyznačovaly vyšší mírou zisku. Ta se od roku 1999, kdy silně vzrostl příliv přímých zahraničních investic do ČR, pohybovala nad 50 % a v roce 2007 činila 54,6 % proti 47,7 % v celém sektoru nefinančních podniků. To potvrzuje orientaci zahraničního kapitálu na podniky s vyšší přidanou hodnotou. Vyšší ziskovost firem pod zahraniční kontrolou a jejich rostoucí penetrace v české ekonomice má však i svoji stinnou stránku, protože část zisku je repatriována z české ekonomiky a spolu s reinvestovaným ziskem se projevuje v rostoucím schodku bilance výnosů.

Míra úspor měřená podílem hrubých úspor na HPH nefinančních podniků byla kromě čistých úspor ovlivněna i spotřebou fixního kapitálu. Hrubé úspory nefinančních podniků se rovnají jeho hrubým disponibilním důchodům, které pak závisí na výši hrubého provozního přebytku a na rozdělovacích procesech, především na vydaných důchodech z vlastnictví a na daních, jež tento sektor platí. Rostoucí míra úspor umožňuje využívat stále více vlastních zdrojů k financování investic. Míra hrubých úspor nefinančních podniků se ve sledovaném období pohybovala mezi 22,0 % v roce 1995 a 29,6 % v roce 2009. Její výkyvy ve sledovaném období byly ovlivněny nejen vývojem provozního přebytku, ale též procesy prvotního a druhotného rozdělení, které závisely na změnách daňového systému, odlivu důchodů do zahraničí či změnách úrokových měr. Podstatně nižší míra úspor ve srovnání s mírou zisku (provozního přebytku) byla ovlivněna ztrátami důchodů v procesu prvotního a druhotného rozdělení.

Míra investic byla u nefinančních podniků až do roku 2000 podstatně vyšší než míra úspor a investování v tomto sektoru bylo při nedostatku vlastních finančních zdrojů závislé na vnějších zdrojích, především bankovních úvěrech. Dlouhodobě míra investic klesala a v letech 2008 a 2009 začala být dokonce nižší než míra úspor. K dramatickému propadu investic do fixního kapitálu došlo v roce 2009, kdy se investice nefinančních podniků snížily proti předchozímu roku o 16 %.

Míra samofinancování, která vyplývá z vývoje hrubých úspor a tvorby hrubého kapitálu (včetně změny zásob), se dlouhodobě zlepšovala, zejména pak v letech 2008 a 2009, kdy hrubé úspory nefinančních podniků převýšily tvorbu jejich hrubého kapitálu.

Čisté půjčky/vypůjčky ukazují značnou závislost nefinančních podniků na cizích zdrojích financování ve druhé polovině 90. let a v roce 2001. V důsledku toho se zvýšila zadluženost tohoto sektoru. V dalších letech se v souvislosti s příznivým vývojem české ekonomiky situace zlepšila. Překvapivá je schopnost poskytovat půjčky ostatním sektorům v roce 2008 a 2009, která byla dána růstem míry úspor na straně jedné a poklesem míry investic na straně druhé.

Mezinárodní srovnání na základě Evropských sektorových účtů se soustřeďuje na míru zisku a investic. Česká republika se v obou ukazatelích pohybovala nad průměrem EU-27 (viz tabulky č. 16 a 17).

Tabulka č. 16: Míra zisku nefinančních podniků v EU (v % HPH)

	2005	2006	2007	2008	2009
EU-27	38,2	38,8	39,0	38,1	36,5
Eurozóna-16	38,9	39,2	39,8	38,8	37,0
Belgie	38,1	38,1	39,2	38,1	35,6
Česká republika	47,5	48,2	47,7	45,0	46,4
Dánsko	38,4	38,6	35,7	33,8	30,5
Německo	40,1	41,2	42,2	41,1	38,4
Estonsko	49,1	48,0	44,5	40,1	38,3
Irsko	54,6	54,8	54,2	50,5	51,5
Španělsko	35,8	35,4	34,9	35,4	36,6
Francie	30,8	31,0	31,9	31,6	29,8
Itálie	44,2	43,3	43,0	42,1	40,3
Kypr	45,5	44,4	43,0	43,0	42,8
Lotyšsko	49,7	47,0	44,0	42,0	47,5
Litva	54,4	52,0	52,0	50,4	49,5
Lucembursko	42,1	42,5	46,6	46,8	42,0
Maďarsko	39,5	42,0	41,3	41,5	42,4
Malta	52,4	53,4	55,0	55,5	53,1
Nizozemsko	40,3	40,9	41,3	40,9	37,7
Rakousko	41,7	42,6	42,9	42,6	39,8
Polsko	47,2	47,1	47,0	44,9	49,5
Portugalsko	36,0	36,0	36,8	35,3	33,2
Slovinsko	31,1	32,6	34,7	34,1	31,0
Slovensko	52,0	54,3	54,6	54,9	48,9
Finsko	43,3	43,6	45,3	42,8	37,3
Švédsko	34,3	36,7	35,0	33,1	29,5
Velká Británie	34,4	35,4	35,1	35,0	32,8

Zdroj: EUROSTAT – European Sector Accounts (listopad 2010).

Míra investic nefinančních podniků zaznamenala v roce 2009 pokles ve všech zemích EU a pohybovala se mezi 12,3 % v Irsku a 28,2 % na Slovensku. Bylo to z toho důvodu, že v době recese to byly zejména investice, které se hluboce propadly. Dramatické snížení míry investic o zhruba 16 procentních bodů v letech 2008 a 2009 nastalo v pobaltských zemích, které se v době před krizí vyznačovaly mírou investic, jež patřila k nejvyšším v EU (spolu se Slovenskem).

Tabulka č. 17: Míra investic nefinančních podniků v EU (v % HPH)

	2005	2006	2007	2008	2009
EU-27	22,1	22,6	23,1	23,0	20,5
Eurozóna-16	22,0	22,6	23,2	23,0	20,6
Belgie	21,8	21,9	22,7	23,4	22,4
Česká republika	26,5	25,0	25,2	23,3	19,9
Dánsko	23,9	25,9	27,0	25,8	22,9
Německo	17,5	18,4	18,9	19,1	17,1
Estonsko	33,8	34,7	33,6	27,1	19,9
Irsko	19,1	18,1	18,6	15,6	12,3
Španělsko	33,9	35,4	36,1	32,6	26,0
Francie	19,1	19,7	20,6	21,1	20,1
Itálie	24,3	25,1	25,3	24,8	22,4
Kypr	15,2	16,7	19,2	19,9	16,6
Lotyšsko	37,4	38,2	38,8	32,1	22,1
Litva	25,1	28,3	31,2	26,6	15,6
Maďarsko	27,6	25,3	24,6	25,5	25,0
Nizozemsko	15,2	15,3	15,6	16,0	14,6
Rakousko	28,8	28,0	28,4	29,2	27,7
Polsko	22,9	25,1	27,9	28,0	23,8
Portugalsko	27,7	26,8	27,9	28,0	23,0
Slovinsko	31,0	30,8	31,1	33,1	27,3
Slovensko	40,8	38,7	38,2	35,8	28,2
Finsko	17,9	17,9	19,8	21,2	19,2
Švédsko	20,5	21,0	22,0	22,8	19,7
Velká Británie	19,1	16,8	17,8	17,0	15,0

Zdroj: EUROSTAT – European Sector Accounts (listopad 2010).

6. VLÁDNÍ INSTITUCE

Sektor vládních institucí zahrnuje institucionální jednotky považované za netržní výrobce. Některé z nich se zabývají především rozdělováním národního důchodu a jmění; některé jsou v sektoru vlády zaříděny na základě 50% kritéria úhrady provozních nákladů z tržeb (tj. příspěvkové organizace, veřejné vysoké školy, veřejné výzkumné instituce) a některé poskytují služby jiným vládním jednotkám (např. asociace zdravotních pojišťoven). V národních účtech ČR je rozdělen do tří subsektorů:

- ústřední vládní instituce (ministerstva, státní mimorozpočtové fondy, ústřední příspěvkové organizace, veřejné vysoké školy a veřejné výzkumné instituce);
- místní vládní instituce;
- fondy sociálního zabezpečení (zdravotní pojišťovny).

Z analytického hlediska je pro vládní sektor nejvýznamnější ukazatel **čistých půjček/výpůjček**, který ukazuje potřebu financování tohoto sektoru. Pozornost věnovaná sektoru vládních institucí vzrostla

v souvislosti s plněním maastrichtských kritérií. Dvě kritéria (vládní deficit a vládní dluh) se vykazují v metodice národních účtů (ESA 1995) a ČSÚ dvakrát do roka předkládá Evropské komisi propočten požadovaných ukazatelů. Vládní deficit je definován jako čisté výpůjčky sektoru vládních institucí, které závisí především na vztahu úspor a investic. Kromě záporné mezery mezi úsporami a investicemi jsou však ovlivněny saldem kapitálových transferů a čistým pořízením nevyráběných nefinančních aktiv.

Tabulka č. 18: Úspory, investice a čisté výpůjčky vládních institucí (mld. Kč)

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Hrubé úspory (S)	84,7	52,0	105,3	118,2	167,9	111,8	-32,9
Investice (I)	70,3	77,4	145,5	161,3	161,8	181,7	190,7
S – I	14,3	-25,4	-40,2	-43,1	6,2	-69,9	-223,6
Čisté kapitálové transfery	-208,0	-54,0	-65,7	-39,0	-30,9	-65,5	-29,0
Čisté pořízení nevyráběných nefinančních aktiv	-3,4	-2,1	-0,7	-2,4	1,6	36,9	43,6
Čisté výpůjčky	-197,0	-81,5	-106,6	-84,5	-23,2	-98,6	-209,0

Zdroj: ČSÚ – roční národní účty (listopad 2010).

Tabulka č. 18 ukazuje podstatné zvýšení tvorby hrubých úspor v letech 2005–2007, zejména v důsledku rychlého růstu ekonomiky, a s tím souvisejících vyšších daňových odvodů. Prudký pokles v tvorbě úspor nastal v roce 2009, kdy se česká ekonomika dostala do recese a v důsledku poklesu daní a zvýšených výdajů na konečnou spotřebu (veřejná spotřeba) hrubé úspory vládního sektoru dramaticky poklesly. Přitom tvorba hrubého kapitálu vládního sektoru v letech 2008 a 2009 rostla. Tento protichůdný vývoj úspor a investic se musel projevit v silně narůstající záporné mezeře mezi úsporami a investicemi. Potřeba financování tohoto sektoru je však dána nejen mezerou mezi úsporami a investicemi, ale i čistými kapitálovými transfery, které byly u vládního sektoru záporné a poměrně velké.¹³ V roce 2009 došlo k jejich snížení zásluhou poměrně značných investičních dotací, převážně z fondů Evropské unie. Další modifikující položkou je čisté pořízení nevyráběných nefinančních aktiv (jako nákupy a prodeje půdy), které bylo ve většině let nevýznamné. Nicméně v letech 2008 a 2009 se tato položka stala důležitou a pomohla snížit vládní deficit o

¹³ Kapitálové transfery příjmové zahrnují kapitálové daně (dědické a darovací) a ostatní kapitálové transfery a investiční dotace (z fondů Evropské unie, dary dědictví, ekonomická pomoc). Kapitálové transfery výdajové zahrnují investiční dotace a ostatní kapitálové transfery. Ostatní kapitálové transfery obsahují bezúplatné převody – restituce (peněžní a naturální), transfery akcií v rámci kuponové privatizace (např. v r. 1995), částky převzatého dluhu (vlivem vládních garancí), odkup špatných pohledávek v rámci stabilizace bank.

více než 1 % HDP. Výsledkem těchto protichůdných procesů byly značně vysoké čisté výpůjčky vládního sektoru, které se v roce 2009 vyšplhaly na 209 mld. Kč a proti roku 2008 se zvýšily o 110 mld. Kč. Zatímco v letech 2006–2008 se vládní deficit dostal pod hranici maastrichtského kritéria (3 % HDP), v roce 2009 dosáhl vysoké hodnoty 5,8 % HDP (viz tabulka č. 19). Výrazně se tak zvýšil vládní dluh, třebaže v % HDP je stále v mezinárodním srovnání na relativně nízké úrovni. Základním zdrojem makroekonomické nerovnováhy české ekonomiky se tak stává vládní sektor a nebezpečnou se stává tendence rychle rostoucích závazků vládních institucí. Velmi vážnou otázkou zůstává udržitelnost veřejných rozpočtů, která se bude zhoršovat splácením dluhu a rostoucími výdaji na penze a zdravotnictví v důsledku stárnutí obyvatelstva.

Tabulka č. 19: Vládní deficit a dluh (v % HDP)

	2005	2006	2007	2008	2009
Vládní deficit	-3,6	-2,6	-0,7	-2,7	-5,8
Vládní dluh	29,7	29,4	29,0	30,0	35,3

Zdroj: ČSÚ – Notifikace vládního deficitu a dluhu (říjen 2010).

Mezinárodní srovnání ukazuje ohromný nárůst deficitů veřejných financí v roce 2009 v důsledku finanční krize a recese světové ekonomiky. V zemích eurozóny deficit vzrostl ze 2 % HDP v roce 2008 na 6,3 % v roce 2009 a v EU-27 z 2,3 % na 6,8 % HDP (viz tabulka č. 20). Enormně vysoké schodky za rok 2009 vykázalo Řecko (15,4 %), Irsko (14,4 %), Velká Británie (11,4 %) a Španělsko (11,1 %). Země jako Řecko, Irsko, Španělsko a Portugalsko se dostaly do potíží spojených s financováním deficitu a v případě Řecka a Irska byla nezbytná pomoc zemí eurozóny a Mezinárodního měnového fondu. Rizikovým faktorem vývoje většiny vyspělých zemí se tak stal prudký nárůst vládního deficitu a dluhu. Finanční krize a recese vedly na jedné straně ke snížení daňových příjmů a na druhé straně k růstu rozpočtových výdajů spojených s rostoucí nezaměstnaností a fiskální stimulací poptávky. Stimulační opatření fiskální a monetární politiky pomohla sice stabilizovat finanční systém a podpořila poptávku, čímž zmírnila hloubku recese, ale daní za to bylo značné zhoršení fiskální situace. Zvýšení deficitů veřejných financí se dostalo nad hranici dlouhodobé udržitelnosti fiskální stability a hospodářská politika stojí před vážným problémem – neohrozit křehké oživení, ale na druhé straně dále nezhoršovat veřejné finance.

Tabulka č. 20: Vládní deficit (v % HDP)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
EU-27	-1,4	-2,5	-3,1	-2,9	-2,5	-1,4	-0,8	-2,3	-6,8
Eurozóna -16	-1,9	-2,6	-3,1	-2,9	-2,5	-1,3	-0,6	-2,0	-6,3
Belgie	0,4	-0,1	-0,1	-0,3	-2,7	0,2	-0,3	-1,3	-6,0
Bulharsko	0,6	-0,8	-0,3	1,6	1,9	1,9	1,1	1,7	-4,7
Česká republika	-5,6	-6,8	-6,6	-3,0	-3,6	-2,6	-0,7	-2,7	-5,8
Dánsko	1,5	0,4	0,1	2,1	5,2	5,2	4,8	3,4	-2,7
Estonsko	-0,1	0,3	1,7	1,6	1,6	2,4	2,5	-2,8	-1,7
Finsko	5,0	4,0	2,4	2,3	2,7	4,0	5,2	4,2	-2,5
Francie	-1,5	-3,1	-4,1	-3,6	-2,9	-2,3	-2,7	-3,3	-7,5
Irsko	0,9	-0,3	0,4	1,4	1,6	2,9	0,0	-7,3	-14,4
Itálie	-3,1	-2,9	-3,5	-3,5	-4,3	-3,4	-1,5	-2,7	-5,3
Kypr	-2,2	-4,4	-6,5	-4,1	-2,4	-1,2	3,4	0,9	-6,0
Litva	-3,6	-1,9	-1,3	-1,5	-0,5	-0,4	-1,0	-3,3	-9,2
Lotyšsko	-2,1	-2,3	-1,6	-1,0	-0,4	-0,5	-0,3	-4,2	-10,2
Lucembursko	6,1	2,1	0,5	-1,1	0,0	1,4	3,7	3,0	-0,7
Maďarsko	-4,0	-8,9	-7,2	-6,4	-7,9	-9,3	-5,0	-3,7	-4,4
Malta	-6,4	-5,5	-9,8	-4,7	-2,9	-2,7	-2,3	-4,8	-3,8
Německo	-2,8	-3,7	-4,0	-3,8	-3,3	-1,6	0,3	0,1	-3,0
Nizozemsko	-0,2	-2,1	-3,1	-1,7	-0,3	0,5	0,2	0,6	-5,4
Polsko	-5,3	-5,0	-6,2	-5,4	-4,1	-3,6	-1,9	-3,7	-7,2
Portugalsko	-4,3	-2,8	-2,9	-3,4	-6,1	-4,1	-2,8	-2,9	-9,3
Rakousko	0,0	-0,7	-1,4	-4,4	-1,7	-1,5	-0,4	-0,5	-3,5
Rumunsko	-3,5	-2,0	-1,5	-1,2	-1,2	-2,2	-2,6	-5,7	-8,6
Řecko	-4,5	-4,8	-5,6	-7,5	-5,2	-3,6	-5,1	-7,7	-15,4
Slovensko	-6,5	-8,2	-2,8	-2,4	-2,8	-3,2	-1,8	-2,1	-7,9
Slovinsko	-4,0	-2,5	-2,7	-2,2	-1,4	-1,3	0,0	-1,8	-5,8
Španělsko	-0,6	-0,5	-0,2	-0,3	1,0	2,0	1,9	-4,2	-11,1
Švédsko	1,6	-1,2	-0,9	0,8	2,3	2,3	3,6	2,2	-0,9
Velká Británie	0,5	-2,1	-3,4	-3,4	-3,4	-2,7	-2,7	-5,0	-11,4

Zdroj: EUROSTAT, Government Finance Statistics (listopad 2010).

Dramatická se stala situace v oblasti **vládního dluhu** a v možnostech jeho financování. Vládní dluh, který v podstatě představuje kumulované vládní deficity, se v zemích EU mezi lety 2007 a 2009 zvýšil zhruba o 15 procentních bodů (viz tabulka č. 21). Dluh převyšující 100 % HDP mělo v roce 2009 Řecko (126,8 % HDP) a Itálie (116 % HDP). S růstem vládního dluhu roste i dluhová služba

(placení úroků a jistiny), která značně zatěžuje veřejné rozpočty a některé země se dostávají do situace, kdy obtížně získávají zdroje financování. Řecko od bankrotu zachránila půjčka od Evropské unie a MMF ve výši 110 mld. eur. Záchranný balíček je přitom vázán na výrazná úsporná opatření, která by měla snížit deficit veřejných financí. Nebezpečí potíží při splácení úroků a půjček hrozí i dalším zemím s vysokými deficity veřejných financí a vládními dluhy jako je Irsko, Portugalsko, Španělsko, Itálie a Belgie.

Tabulka č. 21: Vládní dluh (v % HDP)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
EU-27	61,0	60,4	61,9	62,2	62,8	61,4	58,8	61,6	74,0
Eurozóna -16	68,2	68,0	69,1	69,5	70,1	68,3	66,0	69,4	79,2
Belgie	106,6	103,5	98,5	94,2	92,1	88,1	84,2	89,6	96,2
Bulharsko	67,3	53,6	45,9	37,9	29,2	21,6	17,2	13,7	14,7
Česká republika	24,9	28,2	29,8	30,1	29,7	29,4	29,0	30,0	35,3
Dánsko	49,6	49,5	47,2	45,1	37,8	32,1	27,4	34,2	41,4
Estonsko	4,8	5,7	5,6	5,0	4,6	4,4	3,7	4,6	7,2
Finsko	42,5	41,5	44,5	44,4	41,7	39,7	35,2	34,1	43,8
Francie	56,9	58,8	62,9	64,9	66,4	63,7	63,8	67,5	78,1
Irsko	35,6	32,2	31,0	29,7	27,4	24,8	25,0	44,3	65,5
Itálie	108,8	105,7	104,4	103,8	105,8	106,6	103,6	106,3	116,0
Kypr	52,1	64,6	68,9	70,2	69,1	64,6	58,3	48,3	58,0
Litva	23,1	22,3	21,1	19,4	18,4	18,0	16,9	15,6	29,5
Lotyšsko	14,0	13,5	14,6	14,9	12,4	10,7	9,0	19,7	36,7
Lucembursko	6,3	6,3	6,1	6,3	6,1	6,7	6,7	13,6	14,5
Maďarsko	52,0	55,6	58,4	59,1	61,8	65,7	66,1	72,3	78,4
Malta	62,1	60,1	69,3	72,3	70,1	63,4	61,7	63,1	68,6
Německo	58,8	60,4	63,9	65,8	68,0	67,6	64,9	66,3	73,4
Nizozemsko	50,7	50,5	52,0	52,4	51,8	47,4	45,3	58,2	60,8
Polsko	37,6	42,2	47,1	45,7	47,1	47,7	45,0	47,1	50,9
Portugalsko	52,9	55,6	56,9	58,3	63,6	63,9	62,7	65,3	76,1
Rakousko	67,1	66,5	65,5	64,8	63,9	62,1	59,3	62,5	67,5
Rumunsko	25,7	24,9	21,5	18,7	15,8	12,4	12,6	13,4	23,9
Řecko	103,7	101,7	97,4	98,6	100,0	106,1	105,0	110,3	126,8
Slovensko	48,9	43,4	42,4	41,5	34,2	30,5	29,6	27,8	35,4
Slovinsko	26,8	28,0	27,5	27,2	27,0	26,7	23,4	22,5	35,4
Španělsko	55,5	52,5	48,7	46,2	43,0	39,6	36,1	39,8	53,2
Švédsko	54,4	52,6	52,3	51,1	50,8	45,0	40,0	38,2	41,9
Velká Británie	37,7	37,5	39,0	40,9	42,5	43,4	44,5	52,1	68,2

Zdroj: EUROSTAT, Government Finance Statistics (listopad 2010).

7. DOMÁCNOSTI

Zatímco předcházející sektory plnily zpravidla jedinou funkci, u **sektoru domácností** je situace složitější, protože domácnosti plní dvě rozdílné funkce. Jako příjemci mezd a jiných důchodů zajišťují spotřebu a tvorbu úspor a jako výrobci produkují zboží a služby. Z tohoto důvodu se doporučuje členit sektor domácností do subsektorů, které by odlišily různé funkce domácností. ČSÚ začal na základě pilotního projektu sestavovat účty subsektorů domácností za rok 2006 a 2007 v tomto členění:

- podnikatelé (fyzické osoby jako živnostníci a osoby samostatně výdělečně činné), jejichž hlavní funkcí je tržní produkce výrobků a služeb;
- spotřebitelé, jejichž hlavní funkcí je spotřeba;
- společenství vlastníků jednotek (jde o společenství vlastníků bytové jednotky v příslušném domě).

Základní funkcí domácností je spotřeba a ekonomický růst je na poptávkové straně silně ovlivněn růstem spotřebních výdajů domácností, protože soukromá spotřeba se v užití HDP v ČR pohybuje kolem 50 %. Analýza sektoru domácností se soustřeďuje na tři hlavní ukazatele: disponibilní důchody domácností, výdaje domácností na konečnou spotřebu a míru úspor domácností.

Disponibilní důchody domácností zůstávají nejdůležitějším faktorem vysvětlujícím spotřební výdaje domácností a tvorbu jejich úspor. Jsou dány saldem prvotních důchodů (náhrady zaměstnancům, provozní přebytek, smíšený důchod a čisté důchody z vlastnictví) a saldem druhotných důchodů (běžné daně z důchodů a jmění, sociální dávky a příspěvky a jiné transfery). V diskusích o omezené vypovídací schopnosti hrubého domácího produktu se velmi často doporučuje ukazatel disponibilních důchodů domácností jako jeden z doplňujících ukazatelů, který vypovídá lépe než HDP o růstu životní úrovně obyvatelstva (viz box č. 2).

Box č. 2: Příspěvek disponibilního důchodu k růstu nominálního HDP

EUROSTAT na základě sektorových účtů rozšířil tradiční analýzu příspěvku hlavních složek poptávky k růstu HDP právě o komponenty ovlivňující disponibilní důchody domácností. Postup je následující:

Východiskem je známá rovnice: $HDP = C_p + C_g + I + X - M$, kde

C_p je konečná spotřeba domácností, C_g je konečná spotřeba vládních institucí, I jsou investice, X je vývoz a M je dovoz.

Disponibilní důchody domácností se rovnají výdajům domácností na konečnou spotřebu (soukromá spotřeba) a zbytek představují úspory.

Za C_p můžeme tedy dosadit vztah $DDD - S$, kde DDD jsou disponibilní důchody domácností a S jejich úspory.

Disponibilní důchody domácností jsou dány hrubými mzdami + provozním přebytkem + čistým důchodem z vlastnictví + čistými sociálními dávkami – běžné daně.

Výsledná rovnice: $HDP = \text{hrubé mzdy} + \text{provozní přebytek} + \text{čistý důchod z vlastnictví} + \text{čisté sociální dávky} - \text{běžné daně} - \text{úspory} + C_g + I + X - M$.

Příspěvek jednotlivých komponent k nominálnímu růstu HDP:

$$(K) = (K_q - K_{q-1})/HDP_{q-1},$$

kde K je příslušná komponenta a q je analyzované čtvrtletí nebo rok.

Tvorbu disponibilních důchodů českých domácností v letech 2001–2009 ukazuje tabulka č. 22. Klíčovou úlohu v ní hrají náhrady zaměstnancům (příjmy z mezd a platů a sociální příspěvky zaměstnavatelů), které jsou ovlivněny situací na trhu práce – růstem zaměstnanosti, vývojem průměrných mezd, mění se strukturou pracovních sil. V letech 2002–2009 se náhrady zvýšily o 62,3 % (průměrně ročně o 6,3 %), což posílilo jejich váhu ve struktuře disponibilního důchodu (ze 75,9 % v roce 2001 na 80,5 % v roce 2009). První pokles zaznamenaly náhrady zaměstnancům v roce 2009 v důsledku recese ekonomiky spojené se zhoršením situace na trhu práce. Mzdy a platy však v tomto roce stagnovaly. Negativně na tvorbu disponibilních důchodů domácností působilo saldo druhotných důchodů.¹⁴

Tabulka č. 22: Tvorba disponibilního důchodu domácností (mld. Kč)

	Hrubý provozní přebytek	Náhrady zaměstnancům	Čistý důchod z vlastnictví	Saldo prvotních důchodů	Saldo druhotných důchodů	Hrubý disponibilní důchod
2001	390,6	981,8	87,9	1460,3	-167,1	1293,2
2002	395,2	1048,9	85,4	1529,5	-181,1	1348,4
2003	425,0	1120,1	78,1	1623,2	-214,4	1408,8
2004	449,1	1186,3	88,1	1723,5	-249,6	1473,9
2005	446,2	1273,5	99,8	1819,4	-268,2	1551,3
2006	470,2	1387,1	108,7	1966,0	-291,0	1675,1
2007	505,4	1511,3	128,6	2145,2	-312,0	1833,2
2008	543,0	1614,3	118,3	2275,6	-290,7	1984,8
2009	495,0	1593,9	100,0	2189,0	-210,0	1979,0
Růst	126,7	162,3	113,8	149,9	125,7	153,0

Poznámka: Růst = index 2009/2001.

Zdroj: ČSÚ – roční národní účty (listopad 2010), vlastní úprava.

¹⁴ Záporné saldo druhotných důchodů je silně ovlivněno tím, že náhrady zaměstnancům obsahují i sociální příspěvky zaměstnavatelů, které jsou formálně vedeny jako příjem domácností v prvotním rozdělení a jako výdaj domácností orgánům sociálního zabezpečení v druhotném rozdělení důchodů. V roce 2009 činily 358,5 mld. Kč.

I když disponibilní důchody domácností zůstávají nejdůležitějším faktorem vysvětlujícím růst soukromé spotřeby, vývoj obou veličin se může lišit z důvodu měnícího se sklonu k úsporám. V letech, kdy míra úspor klesá, soukromá spotřeba zpravidla roste rychleji než disponibilní důchody, a v letech, kdy se míra úspor zvyšuje, spotřební výdaje zaznamenávají nižší dynamiku oproti důchodům. Změny v míře úspor domácností vyrovnávají výkyvy ve vývoji jejich disponibilních důchodů. Soukromá spotřeba se proto vyvíjí rovnoměrněji a je schopna čelit šokům ve vývoji běžných důchodů. Míra hrubých úspor českých domácností se vyznačovala značnými výkyvy, avšak v letech příznivého vývoje ekonomiky (2005–2007), kdy rychle rostly disponibilní důchody domácností, se zvyšovala i míra úspor až na téměř 11 % v roce 2007 (viz tabulka č. 23). V letech poklesu tempa růstu a recese (2008 a 2009) klesal i sklon domácností k úsporám, což odlišovalo chování českých domácností od řady vyspělých západních zemí. Důvodem mohlo být jednak to, že ceny nemovitostí dramaticky neklesly a v českých podmínkách zřejmě příliš nepůsobil „efekt bohatství“, kdy pokles cen nemovitostí a s ním spojená ztráta hodnoty majetku vede k vyšší míře úspor. Kromě toho nedošlo k poklesu mezd a platů a české domácnosti se pravděpodobně neobávaly budoucího vývoje.

Tabulka č. 23: Úspory domácností v ČR (v mld. Kč) a míra úspor (v % disponibilního důchodu)

	Čisté úspory	Spotřeba fixního kapitálu	Hrubé úspory	Míra hrubých úspor	Míra čistých úspor
2001	27,1	68,6	95,6	7,4	2,2
2002	41,4	70,5	111,8	8,3	3,2
2003	31,7	72,9	104,6	7,4	2,4
2004	14,2	77,6	91,8	6,2	1,0
2005	48,4	79,2	127,6	8,2	3,3
2006	79,7	81,4	161,0	9,6	5,0
2007	113,3	86,4	199,7	10,9	6,5
2008	113,6	91,3	204,9	10,3	6,0
2009	97,2	91,4	188,7	9,5	5,2

Poznámka: Míra hrubých úspor = podíl hrubých úspor a hrubého disponibilního důchodu domácností, míra čistých úspor = podíl čistých úspor k čistému disponibilnímu důchodu domácností.

Zdroj: ČSÚ, roční národní účty (listopad 2010).

Mezinárodní srovnání míry úspor domácností, které je umožněno publikováním Evropských sektorových účtů, ukazuje značné rozdíly mezi zeměmi. ČR má ve srovnání se zeměmi eurozóny podprůměrnou míru úspor. K rozdílu přispívají tyto hlavní faktory:

- výše důchodu na obyvatele (čím vyšší je důchod, tím je zpravidla vyšší sklon k úsporám);
- efekt bohatství (růst bohatství pravděpodobně vede k větším útratám a snižuje míru úspor; naproti tomu pokles bohatství v době finanční krize a recese vede k potřebě kompenzace ztrát a tudíž i k možné vyšší míře úspor);
- nízké úrokové míry a možnost snadného získání úvěrů, která zvyšuje spotřebu a snižuje míru úspor (to byl např. případ USA a Velké Británie);
- institucionální faktory jako je zdravotní či penzijní systém;
- očekávání budoucnosti a chování různých typů domácností (např. domácnosti živnostníků mají jiné chování než domácnosti zaměstnanců či penzistů).
- Mezinárodní srovnání míry úspor domácností je nutné brát jako hrubě orientační pro možné metodologické rozdíly (např. ve výpočtu spotřeby fixního kapitálu), ale i pro institucionální rozdíly mezi zeměmi (např. míra naturálních sociálních transferů zejména ve školství a zdravotnictví, systém sociálního a penzijního zabezpečení). Většina zemí zahrnuje do úspor domácností i úspory soukromých neziskových institucí sloužících domácnostem. Zvláštní položkou je čistý podíl domácností na rezervách penzijních fondů, který je finanční transakcí, jež zvyšuje finanční aktiva domácností a závazky fondů. Na účtu užití disponibilního důchodu se však zaznamenává jako přijatý domácnostmi a placený fondy. V důsledku toho zvyšuje i úspory domácností.

Dostupné údaje za země EU potvrzují velké rozdíly v míře úspor mezi zeměmi (viz tabulka č. 24).

Tabulka č. 24: Míra hrubých úspor domácností v EU (v % disponibilního důchodu)

	2005	2006	2007	2008	2009
EU 27	11,4	11,1	10,9	11,1	13,4
Belgie	15,2	15,9	16,4	17,0	18,3
Česká republika	8,1	9,5	10,7	10,1	8,9
Dánsko	3,7	5,5	4,8	5,2	7,9
Německo	16,3	16,4	16,8	17,6	17,2
Estonsko	-4,5	-6,3	-1,7	3,4	13,3
Irsko	9,5	8,7	6,4	9,4	16,4
Španělsko	11,3	11,2	10,7	13,4	18,1
Francie	14,7	14,8	15,2	15,1	16,0
Itálie	15,8	15,3	14,8	14,7	14,0
Lotyšsko	1,4	-3,6	-5,0	5,0	9,4
Litva	1,2	1,1	-5,3	-2,3	6,6

Maďarsko	11,6	12,4	10,3	8,4	10,9
Nizozemsko	12,3	12,2	13,0	12,0	13,4
Rakousko	14,4	15,1	16,2	16,5	16,0
Polsko	9,7	9,8	8,5	3,7	:
Portugalsko	10,0	8,0	7,0	7,8	11,0
Slovinsko	17,4	17,6	15,4	16,5	:
Slovensko	6,6	5,8	7,5	6,6	8,1
Finsko	8,5	6,8	7,2	7,9	11,5
Švédsko	8,3	9,4	11,6	14,0	15,6
Velká Británie	4,0	2,9	2,2	1,8	:

Zdroj: EUROSTAT – European Sector Accounts (listopad 2010).

Tendence mírně klesající míry úspor domácností zemí EU v letech 2005–2007 se v době recese evropské ekonomiky začala měnit a míra úspor rostla. Za celek zemí EU-27 míra úspor vzrostla z 11,1 % v roce 2008 na 13,4 % v roce 2009. Vysokou míru úspor domácností (15–18 %) dosáhly v roce 2009 země jako Belgie, Německo, Irsko, Španělsko, Francie, Rakousko a Švédsko. Nejvyšší míru úspor mělo Německo, což přispělo k jejímu relativně vysokému přebytku běžného účtu platební bilance. Na druhé straně byla Velká Británie s velmi nízkou mírou úspor domácností. Nové členské země EU ze střední a východní Evropy měly podstatně nižší míru úspor domácností. Nejhůře na tom byly pobaltské země, které měly v některých letech dokonce zápornou míru úspor – spotřební výdaje domácností byly větší než hrubý disponibilní důchod. Nedostatečná tvorba úspor v těchto zemích se pak projevila ve vztahu národních úspor a investic a ve velmi vysokém schodku běžného účtu platební bilance. Výrazný obrat však nastal v roce 2009, kdy nebylo již možné financovat vysoké schodky běžného účtu a bylo nutné přistoupit k drastickým úsporným opatřením, která výrazně snížila soukromou spotřebu a zvýšila míru úspor. Na rozdíl od většiny evropských zemí zaznamenala Česká republika v době recese pokles míry úspor domácností, což se projevilo v tom, že nedošlo k výraznějšímu poklesu soukromé spotřeby.

8. ZÁVĚR

Zkoumání hospodářského vývoje se nemůže omezit na národní hospodářství jako celek, protože ekonomická aktivita se odehrává v rámci institucionálních sektorů a ve vzájemných vztazích mezi nimi. Významnou součástí systému národních účtů jsou proto **sektorové účty**, které umožňují analýzu důchodových, kapitálových a finančních transakcí sektorů a na jejím základě lépe pochopit chování sektorů a fungování národní ekonomiky. Sektorové účty mají podobnou logiku jako konsolidované účty za celé národní hospodářství a jsou sestavovány ve formě úplné posloupnosti účtů (účet výroby, účet tvorby důchodů, účet rozdělení prvotních důchodů, účet druhotného rozdělení důchodů, účet znovurozdělení naturálních důchodů, účet užití důchodů, účty akumulace a finanční účty).

Každý účet obsahuje bilanční položku, která vyrovnává zdroje s užitím. Tyto bilanční položky představují **klíčové ukazatele** charakterizující jednotlivé sektory. Jsou to:

- hrubá přidaná hodnota (účet výroby),
- hrubý (čistý) provozní přebytek (účet tvorby důchodů),
- hrubý (čistý) národní důchod (účet prvotního rozdělení důchodů),
- hrubý (čistý) disponibilní důchod (účet druhotného rozdělení důchodů),
- hrubé (čisté) úspory (účet užití disponibilního důchodu),
- čisté půjčky/vypůjčky (kapitálový účet).

Sektor nefinančních podniků je v české ekonomice klíčový, protože vytvářel téměř 65 % celkové hrubé přidané hodnoty. U tohoto sektoru, který produkuje převážnou část zboží a služeb na tržním principu, je z analytického hlediska důležité zkoumat míru zisku, investic a schopnost či potřebu financování. Ve zkoumaném období míra zisku kolísala a do roku 2006 rostla. V roce 2008 však došlo k jejímu poklesu a mírný vzestup bylo možné zaznamenat v roce 2009. V mezinárodním srovnání zůstává česká míra zisku nad průměrem zemí EU. V letech 2008 a 2009 sektor nefinančních podniků zaznamenal pozoruhodný vývoj, protože čisté vypůjčky z předešlých let přešly do čistých půjček a tento sektor byl schopen poskytovat půjčky ostatním sektorům. Důvodem byl jak růst disponibilních důchodů (úspor) tohoto sektoru, tak snížení investiční výstavby v důsledku recese české ekonomiky. V rámci sektoru nefinančních podniků nabývají stále více na významu podniky pod zahraniční kontrolou, jejichž podíl na hrubé přidané hodnotě tohoto sektoru v roce 2007 dosáhl 46,2 %.

U vládních institucí, které poskytují veřejné statky na netržním principu a přerozdělují důchod, jsou klíčovým ukazatelem čisté vypůjčky, které představují vládní deficit podle ESA 1995, podle kterého se posuzuje plnění maastrichtských kritérií. Čisté vypůjčky vládního sektoru byly značně vysoké v letech 2001–2003 a teprve v letech 2006–2008 se dostaly pod úroveň maastrichtského kritéria (3 % HDP). V důsledku recese české ekonomiky se vládní sektor dostal do značně obtížné situace. Na jedné straně se značně snížily přijaté důchody a na straně druhé expanzivní fiskální politika a stimulační opatření k podpoře růstu vedly k růstu výdajů na veřejnou spotřebu a investice. To nutně vedlo k prohloubení nerovnováhy tohoto sektoru projevující se v růstu vládního deficitu a dluhu. Vládní deficit se stal základním zdrojem makroekonomické nerovnováhy české ekonomiky.

Domácnosti jako příjemci mezd a jiných důchodů zajišťují především spotřebu. Jako drobní podnikatelé produkují též zboží a služby.

Nejdůležitějším faktorem vysvětlujícím spotřební výdaje domácností a tvorbu jejich úspor jsou disponibilní důchody domácností. Tento sektor se podílel téměř 60 % na celkových disponibilních důchodech, jejichž převážnou část použil na spotřební výdaje, které silně ovlivňují růst HDP. Klíčovou úlohu v tvorbě disponibilních důchodů hrály náhrady zaměstnancům, které v letech 2001–2008 rostly průměrně ročně o 7,4 %, což posílilo jejich váhu ve struktuře disponibilního důchodu. První pokles zaznamenaly náhrady zaměstnancům v roce 2009 v důsledku recese ekonomiky spojené se zhoršením situace na trhu práce. Míra úspor domácností se zvyšovala v době rychlého růstu české ekonomiky a v letech sníženého tempa růstu (2008) a v době recese (2009) míra úspor klesala. To odlišovalo chování českých domácností od většiny evropských zemí. Ve srovnání s vyspělými zeměmi EU je míra úspor domácností v ČR na relativně nízké úrovni. Dopady recese na české domácnosti nebyly drastické, protože jejich disponibilní důchod v roce 2009 prakticky stagnoval a soukromá spotřeba se jen mírně snížila. Klesla však tvorba úspor a schopnost domácností financovat investice, což vedlo k růstu jejich zadluženosti.

9. POUŽITÁ LITERATURA

ČNB (2010): Zpráva o finanční stabilitě. Praha, ČNB, 2010.

ČNB (2010): Statistika finančních účtů. Praha, ČNB 2010.

ČSÚ (2000): Evropský systém účtů – ESA 1995. Praha, ČSÚ 2000.

ČSÚ (2010): Čtvrtletní a roční národní účty ČR. Praha, ČSÚ 2010.

ECFIN (2010): Economic Forecasts, Autumn 2010. Brussels, DG ECFIN 2010.

ECFIN (2010): Statistical Annex of European Economy, Autumn 2010. Brussels, DG ECFIN 2010.

EUROPEAN CENTRAL BANK (2010): Statistics – Euro Area Accounts. Frankfurt am Main, 2010.

EUROSTAT (2010): Database. National Accounts, European Sector Accounts, 2010.

EUROSTAT (2009): Household Saving Rate Higher in the EU than in USA Despite Lower Income. *Statistics in Focus*, 2009, No. 29.

EUROSTAT (2009): Business Profit Share and Investment Rate Higher in the EU than in USA. *Statistics in Focus*, 2009, No. 28.

HRONOVÁ, S. – FISCHER, J. – HINDLS, R. – SIXTA, J. (2009): *Národní účetnictví. Nástroj popisu globální ekonomiky*. Praha, C. H. Beck 2009. ISBN 978-80-7400-153-6.

- IMF: *World Economic Outlook*. Washington, různá vydání.
- IMF (2001): *The Government Finance Statistics Manual*. Washington, IMF 2001.
- IMF (1993): *Balance of Payments Manual*. Washington: IMF 1993.
- LASKI, K. (2007): Do Increased Private Savings Rates Spur Economic Growth? The Vienna Institute for International Economic Studies, Working Papers No. 45/ 2007.
- MF (2010): Makroekonomická predikce České republiky. Praha, Ministerstvo financí ČR, říjen 2010.
- OECD (2010): *National Accounts of OECD Countries*. Paris, OECD 2010.
- OECD (2006): *Understanding National Accounts*. Paris, OECD 2006.
- SPĚVÁČEK, V. (2008): Analýza institucionálních sektorů. In: Kadeřábková A. a kol.: *Růst, stabilita a konkurenceschopnost IV*. Praha, Linde 2008, s. 48–69.
- SPĚVÁČEK, V. – VINTROVÁ, R. – ZAMRAZILOVÁ, E. – ŽĎÁREK, V (2007): *Makroekonomická analýza (magisterský kurz)*. Praha: Vysoká škola ekonomie a managementu, 2007.
- UN (1993): *System of National Accounts 1993*. Brussels/Luxembourg, New York, Paris, Washington, D.C., 1993.